

II-1866

Eesti NSV

POLIITILISTE JA TEADUSALASTE TEADMISTE LEVITAMISE ÜHING

Ü. TAIGRO

EESTI TÖÖRAHVA KOMMUUN

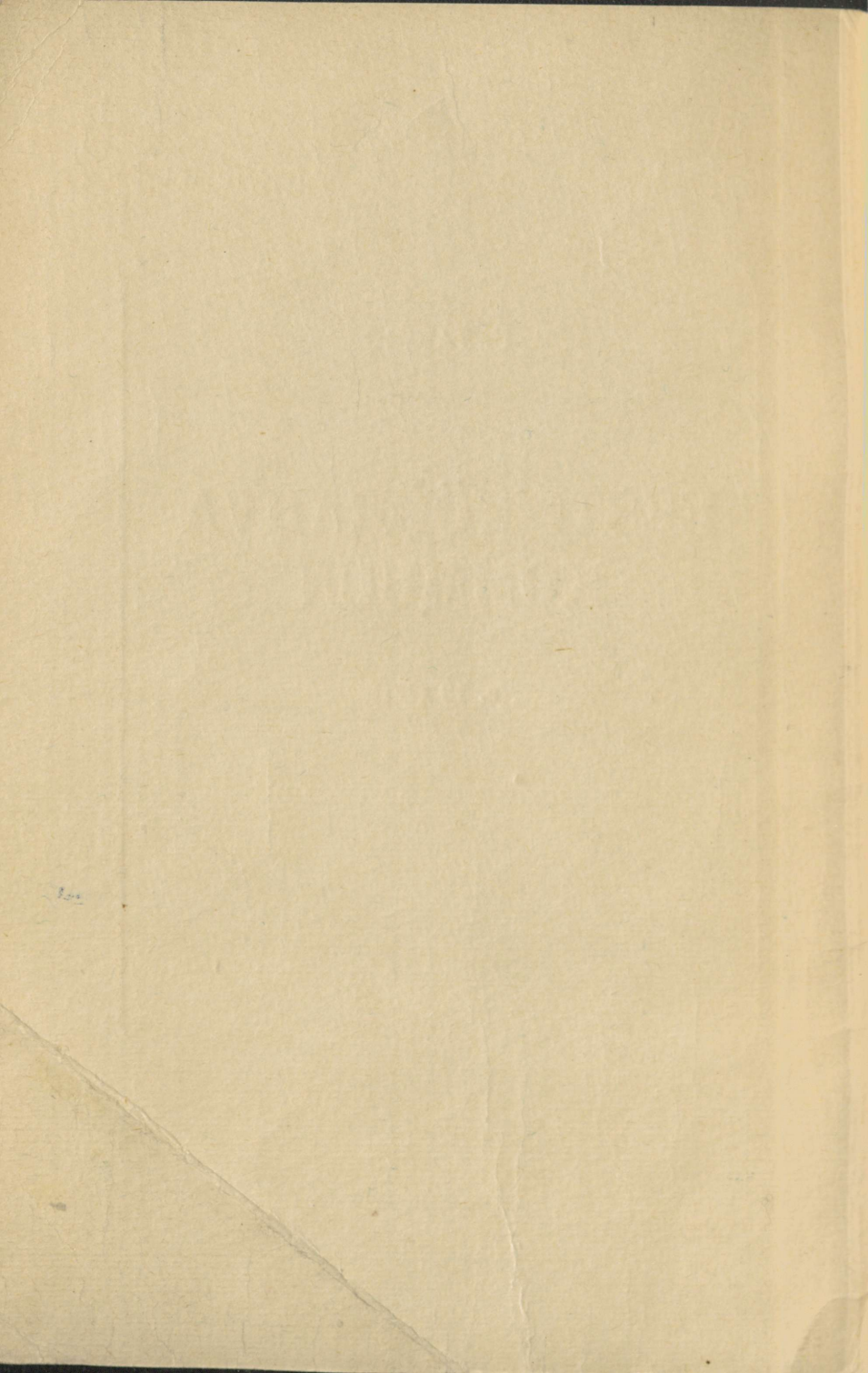
Nr. 13 (221)

RIIKLIK KIRJASTUS • TALLINN 1957

S.

306

A - 17346

~~II-1866~~

EESTI NSV POLIITILISTE JA TEADUSALASTE TEADMISTE
LEVITAMISE ÜHING

AJALOOTEADUSTE KANDIDAAT

Ü. TAIGRO

EESTI TÖÖRAHVA KOMMUUN

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1957

V.T.

AVIAKÕUT TÕRSE
KOMMUNA

ARTU ÜL...
RAAMATUKOGU

1973

EESSÕNA

Üheks eesti töörahva klassivõitluse ajaloo eredamaks leheküljeks on Eesti Töörahva Kommuun. Eesti Töörahva Kommuuni loomisega näitas töötav rahvas oma kindlat tahet ja püüdu taaskehtestada Eestis nõukogude võim, olles valmis selle eest tooma raskeid ohvreid. Eesti töörahva võitlust enda vabastamise eest toetas vene proletariaat nii relvastatud jõudude kui majandusliku ja iga-suguse teise abi saatmisega.

Eesti töörahva tahet nõukogude korra taaskehtestamiseks suutsid tollal takistada ainult rahvusvahelised kontrerevolutsioonilised jõud, kellele eesti kodanlus müüs kogu rahva huvid.

Eesti Töörahva Kommuuni võitlust ja tegevust on kodanlikud ajalooteadlased aastakümneid püüdnud mustata ja moonutada. Nõukogude Eestis on töötavatele hulkadele seni võrdlemisi vähe avaldatud andmeid Eesti Töörahva Kommuuni loomisest, tema võitlusest ja ajaloost. Käesolev brošüür seab oma eesmärgiks täita mõningal määral seda lünka.

On muidugi endastmõistetav, et brošüüri piiratud ruum ei võimalda anda ammendavat käsitlust Eesti Töörahva Kommuunist ja tema tegevusest. Siin on püütud valgustada ainult tähtsamaid momente Kommuuni ajaloost.

Autor

1. ORGANISEERIMISTÖÖ EESTI VABASTAMISEKS SAKSA OKUPANTIDEST

Oktoobrirevolutsiooni võidu tulemusena kehtestatud nõukogude kord vabastas kurnamisahelaist kõik endise tsaari-Venemaa territooriumil elunevad rahvad. Vabaduse saavutas ka sajandeid rõhumises vaevelnud eesti rahvas.

Esmakordselt ajaloos sai valitsevaks klassiks ühel kuuen-dikul maakeral töölisklass.

Nõukogude Venemaa valitsus, eesotsas V. I. Leniniga, pingutas jõudu käimasoleva maailmasõja lõpetamiseks.

Kuid sõdivate riikide imperialistlikud valitsused, kartes nõukogude korra revolutsioneerivat mõju oma rahvas-tele, alustasid Nõukogude-vastase sõjalise interventsiooni ettevalmistamist.

Saksa imperialistid koos oma liitlastega olid 1917. aasta oktoobriks vallutanud märkimisväärse osa Venemaa terri-tooriumist, Poola, Leedu ja suure osa Lätist ning Eesti läänepoolsed saared. Kasutades Trotski partei juhendite vastast tegevust Brestis toimuvail rahuläbirääkimistel, alustasid saksa keiserlikud väed Venemaa endiste liitlaste — Entente'i imperialistide vaikival nõusolekul 1918. aasta veebruaris pealetungi Nõukogude Venemaale, seejuures ka Eesti territooriumile.

Lagunev tsaariarmee ei olnud võimeline osutama sisse-tungijaile vastupanu. Nõukogude korra kaitseks astus kom-munistliku partei juhtimisel välja kogu Venemaa töörah-vas. Rahvakomissaride Nõukogu avaldas Lenini poolt kir-jutatud manifesti «Sotsialistlik isamaa on hädaohus», mil-les kutsuti üles kogu rahvast osutama sissetungijaile otsus-tavat vastupanu. «Täites kõigi maade kapitalistide üles-annet, tahab saksa militarism kägistada vene ja ukraina töölisi ja talupoegi, anda maa tagasi mõisnikele, vabrikud

ja tehased — pankureile, võimu — monarhiale.»¹ kirjutas Lenin.

Koos vene seltsimeestega koondusid võitlejate ridadesse ka eesti töörahva paremad pojad ja tütreid, et punakaardi salkades vastu astuda sissetungivale vaenlasele. Relvastatud kokkupõrked okupantidega leidsid aset Ristil, Riisiperes, Keilas, Järva-Jaanis, Jõgeval, Kiltsis, Jõhvis, Narva lähistel ja mujal. Kuid puudulikult relvastatud ja väheseid sõjakogemusi omavad punakaartlased ei suutnud peatada moodsa sõjatehnikaga varustatud saksa keiserlike regulaarvägede edasitungi ning eesti kodanluse ja balti parunite otsesel kaasabil vallutasid need 1918. aasta märtsiks kogu Eesti territooriumi.

Lahingutes saksa okupantidega Pihkva all ja Eesti territooriumil sündis kangelaslik Punaarmee, kes pani seisma vallutajate edasitungi.

Veendunud Punaarmee lahinguvõimes ja tema valmisolekus kaitsta Nõukogude kodumaad, olid saksa sissetungijad sunnitud sõlmima Bresti rahulepingu. Vaatamata Bresti rahulepingu röövellikule iseloomule, andis ta Nõukogude Venemaa valitsusele teatud hingetõmbeaja laastatud majanduse korraldamiseks ja Punaarmee tugevdamiseks. Bresti rahul oli oluline tähtsus ka eesti rahvale, sest ainult Venemaa proletariaadi abiga oli mõeldav Eesti vabastamine saksa okupantidest.

Okupeeritud Eesti territooriumil kehtestati balti parunite ja preisi junkrute vägivallarežiim. Kõrgeimaks võimuorganiks oli Saksa sõjaväeline administratsioon. Rahva poolt valitud kohalikud nõukogud likvideeriti. Täidesaatvad organid kohapeal moodustasid okupandid balti parunitest. Viimaste ustavateks käsilasteks olid eesti kodanlikud nationalistid. Keelati ühiskondlike organisatsioonide tegevus. Ametiasutustes ja koolides seati sisse saksa keel. Talupidajatelt rekvireeriti viimased viljatagavarad. Saksamaale veeti kõik tööstuses leiduvad toor- ja valmismaterjalid. Suurem osa tööstustööstest kaotas ettevõtete sulgemise tõttu töö. Majanduslik elu ruineerus peaaegu täielikult. Okupatsioonivõimud hakkasid teostama eestlaste saksastamise poliitikat. Balti parunid valmistasid ette Eesti ja Läti liitmist Saksamaaga.

Paljud eesti töötajad, taganenud Nõukogude Venemaa

¹ V. I. Lenin, Teosed, 27 kd., Tallinn, 1955, lk. 12.

pinnale, koondusid vene proletariaadi toetusel ja kommunistliku partei juhtimisel Punaarmee lahinguridadesse, et relvaga käes vabastada Eesti territoorium okupantidest ja taaskehtestada nõukogude võim.

Masside organiseerijaks võitluses nõukogude korra taaskehtestamise eest Eestis oli kommunistlik partei, kes mobiliseeris jõude nii Nõukogude Venemaa pinnal kui ka Eestis — okupatsiooni ikke all ägavate eestlaste seas.

Tallinnas ja mujal taastati aktiivsemate tööliste R. Eige, M. Likemetsa, J. Schütsi, J. Kuppari, K. Tiitseni jt. poolt põrandaalused kommunistliku partei organisatsioonid juba okupatsioonivõimu esimestel kuudel. Kommunistide poolt organiseeriti ajalehe «Kommunist» ja lendlehtede väljandmine ning levitati neid eesti töötajate seas.

1918. aasta juulis toimus Moskvas VK(b)P Eesti Sektsioonide konverents, kus võeti vastu resolutsioon Punaarmee Eesti väeosade laialdasema organiseerimise kohta. Resolutsioonis mainiti: «Praegusel ajal, kus saksa imperialistid, balti parunid ja eesti kodanlus jõuga ära kiskusid kommunistliku isamaa, heites teda poliitilisse, majanduslikku ja vaimlisse ekspluatatsiooni ning rõhumisse, peab iga eesti proletaarlane astuma Punaarmee väesalka...»

Vastavalt eesti bolševike konverentsi otsusele loodi 1918. aasta augustis Petrogradis eesotsas kommunist Jaan Sihveriga uus Punaarmee Eesti Kütiväeosade Sõjaväelaste Nõukogu, kes alustas Eesti rahvuslike väeosade laialdasemat formeerimist.¹

Peagi viidi läbi J. Sihveri juhatusel, V. Kingissepa, H. Pöögelmanni, R. Vakmani ja teiste kommunistide osavõtul Petrogradi kubermangus asuvate eesti parteiorganisatsioonide esindajate nõupidamine Eesti territooriumi vabastamise küsimuses. Nõupidamisest võttis osa ka esindaja okupeeritud territooriumilt, kes esines aruandega. Partei organisatsioonide esindajate ühisel arvamisel otsustati valmistuda Eesti territooriumi vabastamiseks, nõukogude korra taaskehtestamiseks ning mobiliseerida selleks jõude nii Nõukogude Venemaa kui ka Eesti territooriumil.

4. augustil 1918 toimus põrandaaluse partei Tallinna Linnakomitee koosolek, kus kuulati ära juulikuus Moskvas

---

¹ Lähemalt vt. J. Tipneri teosest «Eesti töörahva relvastatud võitlus nõukogude võimu eest kodusõja aastail», Tallinn, 1953.

toimunud VK(b)P Eesti Sektsioonide konverentsi töö aru-
anne. Otsustati tugevdada võitlust Eesti vabastamise ja
nõukogude korra taaskehtestamise eest.¹

1. septembril valiti Tallinna parteiorganisatsioonide üle-
linnalisel koosolekul täidesaatev komitee, mis kujutas
endast Tallinna Linnakomitee büroo taolist juhtivat orga-
nit.² Partei Tallinna Täidesaatev Komitee aktiivsemate
juhtidena tegutsesid tollal Rudolf Eige (Vasa) ja Tallinna
autogaraaži lukksepp Karl Tiitsen (Johanson).

Et tõmmata organiseeritud võitlusse kaasa suuremaid
tööraha hulki, soovitas linnakomitee laiendada kommu-
nistide tegevust legaalsetes massiorganisatsioonides. Nii
otsustati tugevdada kommunistide tegevust karskusseltsis
«Valvaja», käsitöölis-seltsides ja mujal.

Saksa okupatsioonivõimu poolt vangistatud seltsimeeste
ja nende perekondade toetuseks loodi tehaseis, vabrikuis ja
mujal Punase Risti organisatsioonid.

Kommunistide initsiatiivil viidi 12. septembril Tallinnas
läbi üldstreik. Streikivad töölised nõudsid vabrikuomani-
kelt ning Saksa okupatsioonivõimudelt 8-tunnilise tööpäeva
kehtestamist, toidunormide suurendamist, tööpalka kõrgen-
damist, töölisvanemate valimise läbiviimist ja teisi õigusi.

Põrandaaluse trükikoja poolt lasti välja ka saksakeel-
seid lendlehti, kus selgitati okupatsioonivägede soldateile
võitluse vajadust kapitalistlike kurnajate kukutamiseks.

1918. aasta oktoobris toimus Moskvas okupeeritud terri-
tooriumide parteiorganisatsioonide konverents, millest võt-
tis osa ka Eesti esindaja. Konverents püstitas kõigi oku-
peeritud territooriumidel asuvate parteiorganisatsioonide
ette ülesande kiirendada ettevalmistustööd okupantide
väljakihutamiseks. Konverentsi otsus tiivustas ka eesti töö-
tajate võitlust. Partei Tallinna Linnakomitee avaldas
24. oktoobril üleskutse, kus mainiti: «Eesti töörahvas! Olge
valmis igal silmapilgul meie purustatud kommunistlikku
valitsust uuesti üles ehitama!»³

Põrandaaluseid parteiorganisatsioone laiendati üle kogu
maa. 1918. aasta novembris töötasid põrandaalused partei-
organisatsioonid peale Tallinna veel Narvas, Tartus, Rak-
veres, Paines, Pärnus, Viljandis, Raplas, Raikülas, Juurus,

¹ Vt. «Proletaarne Revolutsioon Eestis», nr. 6, 1928, lk. 7.

² Vt. sealsamas, lk. 6.

³ EKP Keskkomitee arhiiv, fond 27, nim. 27-1, toimik 550, leht 6.

Kosel, Toris, Tüiril, Keilas, Aseris, Port-Kundas, Mõisakülas, Jägalas ja mujal. Kõikjal mobiliseerisid kommunistid töörahvast võitlusse kodumaa vabastamise eest.

Võitluslaine kandus ka maatööraha hulka. Oktoobri lõpus leidis aset mõisatöölise streik Vihulas Virumaal. Vastuhakke ja rahulolematuse väljendusi okupatsioonivõimude vastu esines veel paljudes teistes kohtades.

Nähes ette, et Saksamaa saab sõjas lüüa, mis toob kaasa okupatsioonivõimu kokkuvarisemise, suurendas Saksa sõjaväejuhatuse 1918. aasta sügisel varanduste ja eriti toiduainete väljavedu Eestist, mille tagajärjel veelgi teravnesid toitlustusraskused ning eesti töölisi ähvardas täielik nälg.

7.—9. novembrini toimusid peaaegu kõigis ettevõtetes tööliste väljaastumised. Töölised lõpetasid kommunistide algatusel töö ning siirdusid okupatsioonivõimu ametiasutustesse, nõudes toitlustingimuste parandamist ja okupatsioonivägede lahkumist. Ühtlasi tähistasid Tallinna tööliste nende streikidega Oktoobrirevolutsiooni esimest aastapäeva.

Varanduste väljaveo tõkestamiseks Eestist alustasid streiki raudteelased, mille tagajärjel kogunes Tamsalu—Rakke jaamade rajooni palju ešelone, mida okupatsioonivõimud ei olnud suutelised edasi saatma. Samuti varustasid Tallinna sadamatöölised end relvadega ja takistasid jõuga väljavedu sadama kaudu.

Saanud teada, et Saksamaal on puhkenud revolutsioon, heiskasid lipu Tallinna sadamas asuvad saksa sõjalaevade madrused, kes tundsid kaasa ka eesti töörahva revolutsioonilisele võitlusele.

Okupatsioonivägede juhtkond, kokkunud revolutsioonist Saksamaal ning eesti töörahva võitlusest, veendus peatselt, et ta ei suuda sõjast väsinud Saksa vägede lahkumist takistada. Selleks, et takistada võimu üleminekut eesti tööliste kätte, andis ta võimu üle Eesti kodanlikule ajutisele valitsusele.

Tallinna töötajad avaldasid selle vastu protesti ja ilmusid 12. novembril uuesti tänavaille protest-demonstratsiooniks, nõudes kodanliku ajutise valitsuse lahkumist ja nõukogude võimu taaskehtestamist. Relvadeta tööliisdemonstratsiooni vastu saadeti saksa sõdurid ja kodanluse relvastatud salgad. Tänavaille seati üles kuulipildujad.

12. novembril algas delegaatide valimine Tallinna Tööliste Saadikute Nõukogusse. 16. novembril ilmus avalikult

«Kommunisti» number, mis kutsus töölisi ühinema võitluseks enda vabastamise eest. «Tööliste meeleolu on hea. Igal pool, kus meie mehed on üles astunud, võetakse vastu otsuseid, kus nõutakse võimu üleminekut nõukogude kätte,» teatas oma kirjas kommunist Mart Likemets 18. novembril Tallinnast. Töötavad hulgad aktiveerisid kõikjal võitlust Eesti vabastamiseks okupantidest ja nõukogude korra taaskehtestamiseks.

Novembri teisel poolel saabus Eestisse põrandaalusele tööle Viktor Kingissepp — üks aktiivsemaid võitlejaid eesti töörahva huvide eest, kelle juhtimisel tugevdati parteiorganisatsioone, laiendati sidet tööliismassidega, suurendati lendlehtede väljalaset ning aktiveeriti kõigiti eesti töörahva võitlust nõukogude võimu eest. Novembri lõpul valiti 16 eesti põrandaaluse parteiorganisatsiooni esindajate koosolekul Tallinnas kommunistliku partei Keskkomitee, kuhu kuulusid Viktor Kingissepp, Mart Likemets, Richard Vennikas, Rudolf Vakman ja Jüri Räästas. Keskkomitee tegevuse tagajärjel tugevnes veelgi kommunistliku partei mõju rahva hulgas, kes oli tõusnud võitlusele nõukogude korra taaskehtestamise eest.

19. novembril pidas Tallinna Tööliste Saadikute Nõukogu oma esimese istungi, kus valis oma esimeheks kommunist Richard Vennikase. Nõukogu tervitas kangelaslikku vene proletariaati ning pöördus tema poole abi saamiseks Eesti-
maa vabastamiseks. Vastuvõetud otsuses öeldi: «Meile on ametlikult teatatud, et Saksa okupatsiooniväed enne Eesti-
maalt ei lahku, kuni inglise-ameerika imperialistid seda maa sisemise korra järele heaks ei arva. Kodanlise valit-
suse kõnemehed ja agendid kuulutavad, et Inglise sadama-
test uued rahustajate salgad varsti Tallinna jõuavad. Eesti
kodanlus on meid väljamaalistele vägistajatele ära annud. Eesti
kodanlus on lähedasse ühendusse astunud inglise-
ameerika imperialistidega.

Eesti töörahvas aga sirutab oma ven-
naliku käe Vene töörahvale võitluseks
ühise vaenlase vastu Eesti nõukogu vaba-
riigi eest.»¹

Ühist võitlust nõukogude võimu eest toetas vene prole-

---

¹ V. Kingissepp, Iseseisvuse ikke all, Tallinn, 1953, lk. 16—17.

tariaat, kelle otsesel kaasabil tehti ettevalmistusi okupantide väljakihutamiseks Eestist.

16. novembril toimus Petrogradis VK(b)P Eesti Sektsioonide Keskkomitee koosolek, kus otsustati luua Eesti vabastamise organiseerimiseks Ajutine Revolutsiooniline Komitee.¹ Järgmisel päeval pidas revolutsiooniline komitee oma esimese koosoleku, kus kuulati ära Narva töörahva esindaja aruanne kohapeal valitseva olukorra kohta. Otsustati saata ustavaid seltsimehi agitaatoritena Aserisse, Kundasse, Jõhvi, Rakverre, Tapale ja mujale.

Et paremini juhtida Eesti vabastamise eest peetava võitluse käiku, otsustas revolutsiooniline komitee koos partei Eesti sektsioonide keskkomiteega asuda Jamburgi, kus toimuski 19. novembril teine koosolek. Sellel koosolekul rõhutati, et Eesti vabastamise avangardis peavad asuma just eesti rahvusest proletaarsed väeosad, kes tõmbaksid võitlusse kaasa kogu töörahva.

20. novembril kuulati ära ja kiideti heaks operatiivne tegevusplaan Eesti vabastamiseks.

21. novembril andis Eesti Revolutsiooniline Komitee käskkirja, milles teatati, et Nõukogude Venemaa valitsus tühistas anastusliku Bresti rahulepingu. Samuti teatati käskkirjas Saksa okupatsioonivõimu kehtetuks tunnistamisest ning kutsuti üles töötajaid okupantide kiiremale väljakihutamisele Eestist.

22. novembril tegid Punaarmee osad relvastatud luureretke Narva lähistele.

Algas Eesti territooriumi vabastamine vihatud saksa okupantidest.

2. EESTI TÖÖRAHVA KOMMUUNI VÄLJAKUULUTAMINE JA TEMA ESIMESED KORRALDUSED

Punaarmee, kelle koosseisus võitlesid ka eesti rahvuslikud väeosad, vabastas 25. novembril 1918 Pihkva. 28. novembril alustas Punaarmee pealetungi Narvale. Paralleelselt frontaalrännakuga maandati Narva-Jõesuus mereväelaste dessantsalk V. Pussi juhtimisel.

Erilist vahvust näitasid üles 2. Viljandi eesti kütipolgu

---

¹ Vt. EKP Keskkomitee arhiiv, fond 28, nim. 28-1, toimik 1, leht 1.

võitlejad, kes sooritasid läbi soode mitmepäevase rännaku ning ründasid Narvas asuvaid Saksa okupatsioonivägesid ja Eesti valgekaartlikke väesalku tiivalt. Kangelastena langes selles lahingus rida võitlejaid, nende seas ka üks eesti töörahva võitluse aktiivsemaid juhte ning eesti rahvuslike väeosade organiseerijaid, kommunistliku partei Eesti sektsioonide keskkomitee liige Jaan Sihver, kes oma isikliku eeskujuga innustas üle Joala välja rünnakule minevaid Viljandi kütipolgu võitlejaid. Vaenlase kuulide all langes Narva vabastamisel kangelaslikult võidelnud Maria Kersmann.

«Igavesti kalliks peab eesti tööline nende eneseohverdajate klassivendade mälestust ja veripunastel tähtedel surub ta nende nimed eesti töörahva vabadusvõitluse ajaloo aulehekülgedele.»¹ kirjutas «Eesti Kütiväe Teataja» langedud seltsimeeste mälestuseks.

29. novembri hommikuks oli Narva saksa okupantidest ja eesti kodanlikest natsionalistidest vabastatud.

Vabastatud linna raekojas pidas Eesti Revolutsiooniline Komitee koos VK(b)P Eesti Sektsioonide Keskkomiteega 29. novembril oma viimase koosoleku, kus kuulutati Eesti nõukogude sotsialistlikuks vabariigiks — Eesti Töörahva Kommuuni nime all. Samuti määras koosolek Eesti Töörahva Kommuuni Nõukogu (valitsuse) koosseisu ning andis sellele üle kogu võimu.

Eesti Töörahva Kommuuni Nõukogu esimeheks määrati üks aktiivsemaid eesti töörahva revolutsioonilisest liikumisest osavõtjaid — Jaan Anvelt.

Rahvamajanduse valitsuse, kommuuni tähtsama tegevusala juhatajaks määrati Hans Pöögelmann, kes oli tuntud eesti töörahvale kui üks vanemaid ja aktiivsemaid töörahvahuvide eest võitlejaid. Rahvusvahelise läbikäimise valitsust juhatas Johannes Mägi; Eesti Töörahva Kommuuni Nõukogu esialgsesse koosseisu kuulusid veel kultuuri ja hariduse valitsuse juhataja Artur Wallner ning nõukogu asjaajaja Johannes Käspert.

Samas Narva raekojas pidaski 29. novembril oma esimese koosoleku äsja moodustatud Eesti Töörahva Kommuuni Nõukogu. Sel koosolekul otsustati asutada Eesti Telegraafi Agentuur «Esta», mille juhatajaks määrati Elisabet Kingissepp.

---

¹ «Eesti Kütiväe Teataja», nr. 2, 1918, lk. 5.

Samal päeval avaldas Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu manifesti, milles teatati nõukogude korra taaskehtestamisest Eestis ja Eesti Sotsialistliku Nõukogude Vabariigi väljakuulutamisest. Manifest oli adresseeritud «Kõigile Eesti linna ja maa töörahvale» ning anti välja «Revolutsioonilise eesti tööraha, revolutsioonilise Eesti punase sõjaväe nimel».

Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu tunnistas kodanliku Eesti ajutise valitsuse kehtetuks ja kuulutas Eestis välja tööraha valitsuse.

«Seltsimehed töölised,» öeldi manifestis, «rahvusvahelise proletaarse revolutsiooni käigus on silmapilk kätte jõudnud, kus Eesti töörahas oma saatuse määramise enese kätte võtab. Langevad ahelad, mis Saksa saagiahne imperialism ühes verejanuliste Balti parunite ja Eesti valgekaartlastega ta käte ümber needis... Iga Eesti tööline saab aru, et «Eesti ajutine valitsus» mitte laiade tööraha hulkade vabaduste ja õiguste pärast Inglise imperialistide ukسلävesid ei talla, vaid et ta võoraste püssitikkude abil seda alal hoida püüab, mis Eesti töörahas tema käest ära kisub. Pätsi ja Poska valitsus loodab Inglismaalt saksa vägede asemele, kes nüüd korratult punase sõjaväe eest põgenevad, uusi okupatsiooni vägesid saada...»¹

Manifestis tunnistati kehtetuks kõik kodanliku valitsuse poolt antud seadused, määrused, lepingud ja korraldused. Nõuti kõikide nõukogude võimu poolt enne saksa okupantide sissetungi antud dekreetide kindlat täitmist. Samuti teatati, et peatselt korraldatakse kaubavahetus teiste Nõukogude vabariikidega ning võetakse tarvitusele revolutsioonilised abinõud spekulatsiooni kaotamiseks.

Manifestis teatati, et niipea kui kontrevolutsioonilised salgad on Eestist välja kihutatud ja kogu territooriumil taaskehtestatud nõukogude võim, kutsutakse kokku ülemaaline nõukogude kongress, kus Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu esineb aruandega ning annab üle kogu võimu.

«Seltsimehed töölised, maata inimesed, punasõjaväelased, kõik töörahas Eesti linnades, alevites, külades ja mõisates! Teie olete nüüd oma vabaduse ja heakäekäigu sepad! Ainult teie ise suudate nõukogude vabariigi Eestis

¹ Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu dekreedid, määrused ja teadaanded nr. 1, Petrograd, 1919, lk. 4–5.

kindlustada, töörahva isamaad oma verivaenlastest ära puhastada ja teda nende kallaletungimise eest kaitsta,»¹ kirjutati manifestis.

29. novembri dekreediga moodustati Virumaa idaosast Narva maakond, kuhu kuulus 14 valda (Joala, Peetri, Vairava, Voka, Jõhvi, Järve, Mäetaguse, Pagari, Illuka, Iisaku, Kohtla, Mustjõe, Verhneje Selo ja Vasknarva).²

Maakonna keskuseks kuulutati Narva linn. Samal päeval nimetati, kuni valimiste läbiviimiseni, Narva Töörahva Nõukogu Täidesaatev Komitee. Nii kujunes Narva keskuseks, kust juhiti nõukogude korra taaskehtestamist Eesti territooriumil.

Need olid Eesti Töörahva Kommuuni Nõukogu esimesed sammud.

Teade nõukogude korra taaskehtestamisest Eestis võeti kõigi töötajate poolt nii Eestis kui ka väljaspool vastu heakskiidu ja rõõmuga. Eesti Töörahva Kommuuni Nõukogule saabus tervitusi Vene NFSV Põhja Kommuuni (põhja-Venemaa kubermangud) ning Jaroslavi kubermangu täitevkomiteelt, kapitalistlikes maades elavatelt eestlastelt ning mujalt. Eesti punased kütipolgud leidsid oma vabastustel kõikjal palavat poolehoidu.

Eesti Töörahva Kommuuni Nõukogu pöördus ka kapitalistlike maade tööliste poole, kutsudes neid üles osutama eesti töörahvale abi tema vabadusvõitluses. Raadioüleskutses «Kõigile» oli öeldud: «Nüüd tõusis eesti proletariaat Venemaa Sotsialistliku Nõukogude Vabariigi vahva punaväe toetusel oma orjastajate vastu üles, kukutas kurnajate orjuse ja pani uuesti nõukogude võimu Eestis maksma. Saksa, Austria, Inglise, Prantsuse, Ameerika, Jaapani, kõigi maade töölisel ja soldatid! Teie poole pöördub Eesti Nõukogude Vabariigi töörahva valitsus... Meie palume teid meie revolutsiooni aidata kõigi teie käes olevate abinõudega.»³

Nagu teada, olid Entente'i imperialistid tol ajal juba Nõukogude-vastast sõjalist interventsiooni alustanud, mis oli suunatud ka eesti töörahva vastu. Seepärast mainitaksegi üleskutses, et «inglise, prantsuse ja ameerika

¹ Eesti Töörahva Kommuuni Nõukogu dekreedid, määrused, teadaanded nr. 1, lk. 5.

² Vt. EKP Keskkomitee arhiiv, fond 28, nim. 28-1, toimik 61, leht 1.

³ «Жизнь национальностей» № 5, 1918.

kodanlus tahab oma soldateid petta, et oma vägesid meie vastasele — eesti kodanlusele — appi saata, meilt uuesti vabadust riisuda . . . Mõjuge, seltsimehed, oma maa valit-
suste peale, et see rahvahulkasid pimestada ei saaks . . .»¹

Eraldi raadioüleskutse saadeti Saksamaa Töölise ja Soldatite Nõukogule, kus teatati, et osa saksa soldateid kindral von Seckendorfi juhtimisel on ühinenud eesti kodanlusega võitluseks tööliklassi vastu: «Kurbade taga-
järgede edaspidiseks ärahoidmiseks,» öeldi üleskutses, «palume kõigile Eestis olevatele saksa soldatitele tea-
tada, et nad kodanlusest ennast petta ei laseks ja klassi-
võitluse vahele ei segaks.»²

Et paremini juhtida nõukogude korra taastamist vabas-
tatud Eestis, asus Narva ka VK(b)P Eesti Sektsioonide
Keskkomitee, kelle algatusel ja juhtimisel alustasid tege-
vust kohalikud parteikomiteed Narva, Viru, Tartu, Võru
ja Valga maakondades. Viidi läbi kommunistide ümber-
registreerimine.

12. detsembril toimus Narvas Eesti punastes kütipol-
kudes võitlevate kommunistide konverents, kus võeti vastu
rida otsuseid väeosade võitlusvõime tugevdamiseks. Kon-
verentsil olid esindatud 482 kommunisti 68 delegaadiga.
Konverentsi otsusel loodi Narva rindel võitlevate eestlaste-
kommunistide ühine büroo, mis aitas koordineerida kom-
munistide tegevust, kes moodustasid Eesti vabastamiseks
peetavatest lahingutest osavõtjate avangardi³.

Pärast mõnepäevast väeosade ümbergrupeerimist alus-
tasid Punaarmee väeosad edasiliikumist Narvast lääne
suunas, vabastades Eesti territooriumi saksa ja eesti valge-
kaartlaste üksustest. Töötavad talupojad ning töölisel osu-
tasid kõikjal Punaarmee võitlejatele poolehoidu ning abi,
et kiirendada külade ja tööstuskeskuste vabastamist. Nii
leidsid aset Punaarmee liginemisel kodanliku ajutise valit-
suse vastased ülestõusud Tartus, Valgas ning mujal.

16. detsembril vabastati Rakvere ja Port-Kunda. Rak-
veres avastati endise haridusseltsi koolimaja ahjudes 70
mitmesugust pommi, millega taganevad valgekaartlased

¹ «Жизнь национальностей» № 5, 1918.

² Sealsamas.

³ Vt. väitekiri: Э. А. Маттизен, Коммунистическая Партия — организатор и вдохновитель борьбы эстонского народа против англо-американских интервентов и внутренней контрреволюции в 1918—1920 гг. М. 1955, стр. 72, 83.

lootsid õhku lasta eesti punaseid kütte, kui need ööbimisel hakkavad kütma koolimaja ahjusid.

Valgekaartlaste salgad püüdsid meeleheitlikult kaitsta tähtsat raudteesõlme Tapat. Kuid ka see vallutati pärast 6 päeva kestnud ägedaid lahinguid 24. detsembril.

Eesti kodanlus ei suutnud oma jõududega peatada Nõukogude vägede hoogsat pealetungi. Peaaegu täiesti kukkus läbi kodanliku valitsuse poolt vabatahtlike väljakuulutatud mobilisatsioon. Tööraha revolutsioonilist võitlust ei suutnud maha suruda ka saksa okupantide abiga organiseeritud kaitseliit. 24. detsembril kandis Viru rinde juhataja kodanlikule sõjaministrile ette, et kaitseliit «ei vasta ka koguni vähemalgi määral oma ülesannetele... Kui vaenlane on 10—20 versta peale liginenud, paneb kogu kaitseliidu organisatsioon plehku...». Viru rindel jäi kodanluse poolt relvastatud 2000 kaitseliitlasest rinde staabi juurde ainult 30 kooliõpilast, kuna teised Eesti punaste kütipolkude liginemisel kogu varustusega põgenesid.

Erilisi tulemusi ei andnud ka esialgsed sundmobilisatsioonid. Ajutise valitsuse peaminister kaebas detsembri algul avalikult: «Meil ei ole ustavaid polke!»

Eesti rahva huvide mahamüümise hinnaga välismaistelt imperialistidelt abimangumine jäi kodanluse peamiseks päästelootuseks.

Detsembris, kui eesti rahvuslikud kütipolgd liginesid Tallinnale, saatis kodanlik ajutine valitsus abipalved Ameerika Ühendriikide saadikule Stokholmi, milles ta mangus: «Veenge liitlasministreid möödapääsematus vajaduses saata kohe kas või kaks jalaväe rügementi ja veidi suurtükiväge. Kuni otsuse vastuvõtmiseni rahukonverentsil (Pariisis — *N. T.*) annab ajutine valitsus Eesti vabariigi liitlaste kaitse alla.»¹ Samasuguseid eesti rahva huve mahamüüvaid abipalveid saatis kodanlik valitsus ka teistele imperialistlikele riikidele.

Välismaale saadeti «oma» tööraha vastu abi otsima kodanluse esindajate kõrval ka sotside liidrid Martna, Rei ja teised.

Eesti kodanluse abipalve langes ühte välismaiste imperialistide soovidega.

Entente'i imperialistid, väljunud võitjatena Esimesest

¹ Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1918, Russia, vol. II. Washington, 1932, page 860. (edaspidi P. R. F. R.)

maailmasõjast, valmistasid ette uut pealetungi Nõukogude Venemaale.

Üheks pealetungi-platsdarmiks oli ette nähtud ka Balti ja eriti Eesti territoorium. Morris, Ameerika Ühendriikide saadik Stokholmis, saatis 1918. aasta detsembris oma valit-susele Washingtoni telegrammi, milles öeldi: «Parimateks sõjategevuse rajoonideks bolševike vastu osutuksid Balti ja Soome provintsid. Nende soodus geograafiline asend, nende sadamad ja raudteed, lähedus Petrogradile, võimalus luua neis rajoonides vabatahtlikke üksusi ja mis kõige tähtsam — kindlustuste puudumine pealinnani viivatel teedel... Kõik see räägib selliste operatsioonide kasuks. Entente'i väed peavad vallutama Balti provintside tähtsa-mad sadamad ja linnad.»¹ Sama toonitasid ka inglise ja teised imperialistid.

Välismaistel imperialistidel ei olnud võimalik saata interventsiooniks suuremal hulgal oma vägesid. «Kui ette panna saata kohe selleks otstarbeks Venemaale Inglise vägesid, siis puhkeks armees mäss,»² ütles tolleaegne ing-lise peaminister Lloyd George. Kuid seda enam püüdsid välismaised imperialistid Nõukogude-vastasesse sõjaretke kaasa tõmmata Venemaa piiridel elavaid väikerahvaid.

Vastavalt eesti kodanluse palvele saabuski 12. detsembril Tallinna lahte Inglise eskaader ja veidi hiljem välismais-telt imperialistidelt laenuks saadud rahadega värvatud ja varustatud palgasõdurid Soomest ja Skandinaaviast. Samuti koondati Eesti territooriumile vene valgekaartlasi, balti paruneid ja väljakohtute hirmuga ning maa andmise lubadustega mobiliseeriti kodanlikku valgesse väkke eest-lasi.

Kodanluse ning välisimperialistide mahhinatsioonide vastu ja töörahva kommuuni — nõukogude korra taaskeh-testamise eest jätkas aktiivset võitlust tööliklass kommu-nistliku partei juhtimisel ka valge-Eesti tagalas.

Tallinna Töölissaadikute Nõukogu, kuhu töölised ena-muses valisid kommuniste, organiseeris 15. detsembril «Estonia» kontserdisaalis protestimiitingu Inglise eskaadri saabumise vastu, millest võttis osa ligi kolm tuhat töolist. Miitingul esinenud kommunistid R. Vennikas, M. Kool-meister, R. Vakman, A. Koni ja teised nõudsid välisimperia-

¹ P. R. F. R., Russia, vol. II, Washington, 1932, page 858.

² История дипломатии, М.-Л., 1945, том III, стр. 56—57.

listide mittevahelisegamist Eesti siseasjadesse. Sotside ja teiste parteide esindajad oma kodanlust kaitsvate ettepanekutega naerdi tööliste poolt välja. Vastuvõetud resolutsioonis teatasid protestimiitingust osavõtjad, et tööliklass ei usalda kapitalistide valitsust ja nõuab nõukogude korra taaskehtestamist ning välismaiste sõjaliste jõudude eemaldamist Eestist.

Kommunistlik partei V. Kingissepa juhtimisel kutsus töölisi üles energilisemale võitlusele välismaiste sõjaliste jõudude sissetungi vastu Eestisse.

17. detsembril leidis aset Tallinna töötajate protestidemonstratsioon. Töölised liikusid loosungitega «Inglased Eestist välja!», «Maha interventsioon!» tehastest ja vabrikutest mööda tänavaid raekoja platsile. Raekoja platsil esinesid kogunenuile kommunist K. Tiitsen, M. Koolmeister jt., kes paljastasid kodanluse ja sotside rahvavaenuliku tegevust, nõudsid välismaiste imperialistide mittevahelisegamist Eesti siseasjadesse ning nõukogude korra taaskehtestamist kogu Eesti territooriumil.

Rahulolematus kodanliku ajutise valitsuse poliitikaga leidis aset ka sõjalaeval «Lembit», mis asus tollal sadamatehastes remondis. Laeval tehti katse heisata punane lipp ning suunata kahuritorud kodanliku valitsuse asukohale. Kodanliku ajutise valitsuse liikmed ei julgenud kodus ööbida; peaministri käsul hoiti Paldiskis auru all eri laev, millega valitsus kavatses ohtlikul momendil põgeneda «oma» rahva viha eest. Vastuhakud kodanliku valitsuse käskudele leidsid aset ka maal.

Kodanlikule ajutisele valitsusele olid oma nuhkide kaudu tööliste kavatsused varem teada ning ta valmistas ette, toetatuna välisimperialistidest, veresauna töörahva kallal. Et tõkestada töölishulkade kogunemist, selleks saadeti Koplid ja mujalt saabuvatele töölikolonniidele vastu kaitseliidu salgad. Tänavatele saadeti terroristide jõukusid, kellele tehti ülesandeks loopida tööliste sekka käsigranaate. Raekoja platsile saatis ajutine valitsus sõjaväeosi, kes avasid tule relvadeta töölistemonstratsioonile. Tulistamise tagajärjel jäid neli töölist lamama raekoja platsi sillutisele, neist E. Arbon (valaja Krulli tehastest) ja E. Mölder (Rotermanni tehase tööline) osutusid tapetuiks.

Sõjalaeva «Lembitu» vastu saadeti soomusrong, mis toodi Rannavärava mäe taha ning mille kahurid suunati «Lembitule». Sadamatehased piirati sisse sõjaväe poolt.

Teostati massilisi arreteerimisi. Kindral Põdderile anti ülemjuhataja õigused ja see kehtestas kodanluse käsul valge terrori.

Suleti kõik töölisorganisatsioonid ja alustati nende juhtide massilist arreteerimist. Mõningail andmeil lubati Eestimaa Kommunistliku Partei juhi Viktor Kingissepa pea eest 5000 dollarit.

Vaatamata sellele, et kodanlus teostas valget terrorit, oli ta hirm töörahva ees niivõrd suur, et tuli manguda inglise admirali kaudu «Tema Majesteedi Kuninglikku Valitsust», et see okupeeriks Inglise sõjajõududega kogu Eesti territooriumi.

Kommunistliku partei Keskkomitee laskis välja kolm tuhat eksemplari kodanluse uut veretööd ja terrorit paljastava sisuga lendlehte, kutsudes üles töölisi jätkama võitlust kodanluse vägivalla vastu.

Eesti töörahvale ruttasid appi Balti mere sõjalaevastiku madrused, kuid miiniristlejad «Spartak» ja «Avtroil» sattusid ülekaalukate Inglise merejõudude kätte, kes koos eesti valgetega teostasid meeskonna kallal verist vägi-valda.

Kahjuks ei arenenud 1918. aasta detsembris, kui punased kütipolgud asusid ainult 30 km kaugusel Tallinnast, töötajate võitlus Inglise eskaadri saabumise vastu massiliseks relvastatud ülestõusuks kodanluse tagalas. «Ainult otsekohene sõjariistus võitlus võis niisuguseks naaskliks olla, mida inglise kontrerevolutsioonilised kelmid ei saa inglise tööliklassi eest ühtegi kotti peita,»¹ kirjutas V. Kingissepp.

1919. aasta jaanuari alguses asusid Punaarmee osad juba Jõelähtme—Aegviidu—Aravete—Järva-Jaani joonel, asudes seega ainult 30 km Tallinnast eemal. Samuti oli vabastatud juba suur osa Lõuna-Eestist, kus Punaarmee väeosad olid välja jõudnud Võrtsjärve—Kärstna—Karksi—Mõisaküla joonele.

Ühel ajal lahingutega Eesti vabastamise eest asus Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu riigiaparaadi loomisele, majandus- ja kultuurielu korraldamisele.

Kehtestati riiklik väliskaubanduse monopol. Parandati töötajate palga- ja korteriolusid. Kuulutati välja kindlad

¹ V. Kingissepp, Kellele iseseisvus, kellele ike, Tallinn, 1946, lk. 82.

hinnad toiduainetele, kehtestati 8-tunniline tööpäev, kool vabastati kiriku mõju alt. Kirik eraldati riigist.

2. detsembril väljaantud dekreedis määras Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu Eesti territooriumil kuni uute määruste väljaandmiseni riiklikuks rahaühikuks Venemaa Nõukogude Föderatiivses Sotsialistlikus Vabariigis käibel oleva rubla. Samas määrati ka rubla vahekord senini Eestis tarvitusel olnud teiste rahaüksustega, kusjuures igati arvestati töötavate hulkade huve.

3. detsembril anti juhend-dekreet maakonna ja valla nõukogude organite moodustamise, nende alluvuse ja kinnitamise korra kohta.

Täienduseks varem antud dekreetidele, tegi Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu 5. detsembril ettepaneku, et igas vallas valitaks aegaviimatult valla tööraha nõukogu, kes enda hulgast valib 3—5-liikmelise täidesaatva komitee. Valla tööraha nõukogu valimisest võisid osa võtta kõik kodanikud, kes olid saanud 18 aastat vanaks ja kes elatusid palgatööst ega kasutanud võõrast tööjõudu. Valimine toimus valla tööraha üldkoosolekul, kusjuures iga 25 töötaja kohta valiti üks nõukogu liige.

Valla tööraha nõukogude ülesandeks oli nõukogude võimu tegelik läbiviimine kohtadel, valla majandus- ja administratiivelu juhtimine, loomade ja toiduainete arvelevõtmine; valla piirides olevate mõisate, töökodade, kaupluste ja veskite töö järele valvamine ning nende juhtimine.

Samas dekreedis nõuti ka kõikide mõisate rahvaomanduseks võtmist, milleks tuli mõisatöölise üldkoosolekul valida 3—5-liikmeline mõisa tööraha komitee. Valimisel ei omanud hääleõigust mõisavalitsejad ega endise mõisaomaniku isiklikud teenrid, nagu toapoisid, kokad, kutsarid jne.

Mõisa tööraha komitee, kes juhtis kogu mõisa majapidamist, allus valla tööraha saadikute täitevkomiteele, kellele ta pidi iga nädal aru andma, kuid oma igapäevases töökäigus juhendus mõisa töötajate üldkoosolekult saadud juhtnõõridest.

Dekreedis mainiti, et ülevõetavate mõisate varandus on kogu rahva oma, mis nõuab erilist täpsust arvelevõtmisel ning tema säilitamisel. Igasugustele rahvavara omastajatele või temaga lohakalt ümberkäijatele olid ette nähtud karistused revolutsioonilise korra karmusega.

Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu andis 7. detsembril välja dekreedid revolutsioonilise kaitseväge asutamise kohta igas linnas, alevis ja vallas. Revolutsioonilise kaitseväge ülesandeks oli avaliku korra ja revolutsiooni võitude kaitsmine kogu vabastatud Eesti territooriumil. Revolutsioonilise kaitseväge asutamine tehti ülesandeks kohalikele täitevkomiteedele ning ta allus Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu siseasjade valitsusele.

18. detsembril avaldati dekreet kavatsetava mobilisatsiooni väljakuulutamise kohta. Dekreedis mainiti, et Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu kavatseb lähemal ajal mobiliseerida kõik sõjaväeteenistuseks kõlblikud meeskodanikud. Mobiliseeritustest tuli määrata punasesse sõjaväkke kõik kommunistliku partei liikmed ja nende poolehoidjad ning kodanikud, kes ei kasutanud võõrast tööjõudu. Ülejäänud oli otsustatud paigutada tööväkke mitmesuguste majandus- ja korrastustööde läbiviimiseks.

Need olid olulisemad Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu poolt 1918. aasta detsembris Narvas väljaantud dekreedid.

Vaatamata dekreetides esinevatele mõningatele vigadele ning puudustele, rahuldasi nad töötavate hulkade püüeid ja soove. Kapitalistide orjusest vabanenud töörahal kindlustati seadusandlusega osavõtt riigi-, majandus- ja kultuurielu ülesehitamisest.

Nõukogude Venemaa valitsus ja kommunistlik partei pöörasid Eestis arenevatele revolutsioonilistele sündmustele suurt tähelepanu. Lähtudes rahvaste üheõiguslikkuse ja suveräänsuse printsiipidest, võttis Vene NFSV Rahvakomissaride Nõukogu 7. detsembril vastu dekreedid Eesti Nõukogude Vabariigi iseseisvuse tunnustamise kohta, mis avaldati 8. detsembril 1918.

Dekreedis öeldi: «Vastuseks Eestimaa Nõukogude valitsuse järelepärimisele teatab Rahvakomissaride Nõukogu:

1) Venemaa Nõukogude valitsus tunnustab Eestimaa Nõukogude vabariigi iseseisvust. Venemaa Nõukogude valitsus tunnustab Eestimaa kõrgeimaks võimaks Eestimaa nõukogude võimu, nõukogude kongressini aga Rahvakomissaride Nõukogu võimu eesotsas tema esimehe seltsimees Anveldiga.

2) Venemaa Nõukogude valitsus kohustab kõiki Eestimaaaga kokkupuutuvaid Venemaa Nõukogude Vabariigi sõjaväe- ja tsiviilvõime osutama Eestimaa Nõukogude valit-

susele ja tema vägedele igakülgset abi võitluses Eestimaa vabastamise eest kodanlikust ikkest.

3) Rahanduse Rahvakomissariaadile tehakse ülesandeks assigneerida Eestimaa Nõukogude Vabariigi Rahvapangale kümme miljonit rubla laenu.

4) Toiduainete Rahvakomissariaadile ja Rahvamajanduse Kõrgemale Nõukogule tehakse ülesandeks kokku leppida Eesti Nõukogude Vabariigi vastavate organitega mõlema vabariigi vahelise kaubavahetuse loomiseks.

Rahvakomissaride Nõukogu esimees:
V. Uljanov (Lenin) ¹»

3. SÕJAVAEVALITSUSE TEGEVUSEST JA NÕUKOGUDE LOOMISEST KOHTADEL

Eesti Tööraha Kommuuni kindlustumine ja saatus olnes töötava rahva osavõtust Eesti vabastamise eest peetavast võitlusest.

Selle tähtsa ülesande elluviimine langes ka sõjaväevalitsuse olule, mille juhiks oli Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu esimees Jaan Anvelt.

Lisaks Nõukogude Venemaa pinnal formeeritud Eesti rahvuslikele üksustele organiseeriti vabastatud maakondades uusi väeosi. Sajad tööraha paremad pojad astusid vabastatud linnades ja külades vabatahtlikena punastesse polkudesse ning suurendasid Eesti vabastajate võitlusridu.

Juba järgmisel päeval pärast Narva vabastamist astus 600 vabatahtlikku 2. Viljandi eesti kütipolku ning ainuüksi ühe päeva jooksul teatasid Rakveres oma soovist astuda Punaarmeele 200 uut vabatahtlikku.

Idarindelt saabunud ratsaeskadroni baasil formeeriti detsembrikuu jooksul Narvas ja Rakveres uutest vabatahtlikest lisaeskadronid ning 1919. aasta jaanuari alguses võis asuda rindele punane eesti ratsapolk. Vabatahtlikega Virumaalt täiendati 3. suurtükiväe patareid ja moodustati 2. Viljandi eesti polgu ratsaluurajate komando. Narvas ja Rakveres formeeriti vabatahtlikest revolutsioonilised kaitsepolgud. ²

¹ «Известия ВЦИК» № 269, 1918.

² Vt. J. Тірнер, Eesti töörahva relvastatud võitlus nõukogude võimu eest kodusõja aastail, Tallinn, 1953, lk. 87–88.

Samuti astus vabatahtlikke ka Lõuna-Eestis võitlevatesse punastesse väeosadesse.

«Iga Eesti linn, iga alev, iga küla annab meile oma väeosa, oma salga arusaajaid töölisi, klassiteadlikke võitlejaid,»¹ kirjutas «Eesti Kütiväe Teataja» oma esimeses numbris.

Nii astus ainult ühe päeva jooksul Punaarmee Luunja vallas 48 ja Kastre-Võnnus 20 vabatahtlikku.

Peagi loodi piirivalve väeosad, määrati nende teenistusülesanded ja sisemine kord.²

Väeosade varustamiseks veojõuga kuulutas sõjaväevalitsus oma päevakäsuga 3. detsembrist välja üldise hobuste rekvisitsiooni, mille tegeliku läbiviimisega aga paljudes kohtades hilineti.

16. detsembri päevakäsuga teatas sõjaväevalitsus rühmakomandöride kursuse avamisest, kuhu kohustati iga väeosa saatma ettenähtud arv mehi. Kursustele võeti kommuniste või neid, kes omasid kahe parteiliikme soovitusel ja olid 6 kuud sõjaväes teeninud. Kursuste kestus oli ette nähtud kõigest 3 nädalat, sest võitlus Eesti vabastamise eest ei lubanud sellele rohkem aega pühendada.

24. detsembril loodi Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu otsusega komisjon, kes pidi kaasa aitama frondil võitlejate varustamisele soojade riietega.³

Sõjaväevalitsuse kaudu käis ka asjaajamine ja läbikäimine Eesti territooriumil võitlevate Punaarmee osadega.

Vastava kokkuleppe kohaselt allus 25 versta kauguses fronditagune maa-ala väeosa tagala ülema korraldustele; välja arvatud linnad ja asulad, kus moodustati täitevkomiteed. Kogu muu vabastatud ala kuulus Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu juhtimisele. Diviiside sõjanõukogudesse ja iga Punaarmee polgu juurde määrati Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu esindaja;⁴ üldse oli nõukogul esindajaid Punaarmee 13 polgu juures.⁵

Iga Eesti territooriumil tegutsev sõjaväeüksus pidi

---

¹ «Eesti Kütiväe Teataja», nr. 1, 1918.

² Vt. EKP Keskkomitee arhiiv, fond 28, nim. 28-1, toimik 520, leht 6.

³ Vt. sealsamas, toimik 538, leht 1.

⁴ Vt. sealsamas, toimik 520, leht 10.

⁵ Vt. sealsamas, toimik 92, leht 2.

saatma oma päevakäskudest 2 eksemplari Eesti Tööraha Kommuuni Sõjaväevalitsusele.

Pärast nõukogude võimu taaskestestamist Narvas ja tema lähemas ümbruses asuti nõukogude aparaadi loomisele ka teistes kohtades, sedamööda kuidas need vabastati Punaarmee poolt.

Jõhvi jõudis Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu volinik 14. detsembril ja tema juhtimisel viidi seal läbi nõukogude võimu administratiivorganite loomine. Töötava rahva algatusel isoleeriti Jõhvis rida aktiivseid valgekaartlikke tegelasi, võeti tarvitusele abinõud spekulantide ja viinaga hangedajate vastu.¹ Jõhvi alevi töötajad väljendasid oma kindlat poolehoidu nõukogude korrale. Tööraha koosoleku otsuses 15. detsembril mainiti: «Meie, Jõhvi alevi töölised, tervitame praegust poliitilist pööret, aru saades, et ainult meie oma tööraha nõukogude valitsus, kindla proletaarse diktatuuriga, võib tööraha kasusid kaitsta ning eesti töörahvast parunite ja kodanlaste kurnamise ikke alt päästa.»

16. detsembri õhtul vabastasid Punaarmee eesti väeosad Rakvere ja juba järgmisel päeval pidas seal oma esimese koosoleku Virumaa Täitevkomitee. Sellel koosolekul viidi läbi tööjaotus täitevkomitee liikmete vahel, arutati revolutsioonilise kaitsepõlgu organiseerimist, otsustati arvele võtta kõik valgetega koos põgenenute varandus jne. 18. detsembril kuulus täitevkomitee ära rahvamajandus-, tootlustus-, põllumajandus-, haridus- ja kontrrevolutsiooniga võitlemise osakondade juhatajate aruanded ning võttis vastu rea otsuseid nõukogude korra kindlustamiseks ja töötajate olukorra parandamiseks.²

20. detsembri koosolekul otsustas täitevkomitee natsionaliseerida kõik vabrikud ja need kiiresti tööle rakendada.

Virumaa Täitevkomitee sai töötada võrdlemisi lühikest aega, sest juba 10. jaanuaril 1919 oli ta sunnitud Rakverest lahkuma kodanliku armee ja välisimperialistide rahadega värvatud palgasõdurite pealetungi tõttu.

Kuid vaatamata piiratud tegevusajale suudeti tööraha aktiivsel toetusel organiseerida nõukogude asutused palju

¹ Vt. EKP Keskkomitee arhiiv, fond 28, nim. 28-1, toimik 43, leht 1.

² Vt. sealsamas, toimik 745, leht 2.

des Virumaa valdades, nagu Püssis, Kundas, Mallas, Maidlas, Varangul ja mujal.

31. detsembril toimus töörahva koosolek Ambla alevis Järvamaal, kus valiti täitevkomitee. Koosolek võttis üksmeelselt vastu otsuse, milles tervitati Eesti Töörahva Kommuuni loomist, avaldati talle tänu töötavate hulkade vabastamise eest ning kriipsutati alla vene seltsimeeste suurt abi, kes ulatasid oma toetava käe eesti rahva vabastamiseks.

Lõuna-Eesti vabastamisel osutasid eesti töörahvale märkimisväärset abi Läti punased kütipolgud, kes vabastasid Valga, kus 17. detsembril kuulutati välja Läti Nõukogude Vabariik.

Oma koosolekul 11. detsembril vabastatud Võrus otsustas Võru Ajutine Sõja-Revolutsiooniline Komitee asuda nõukogude valimiste läbiviimisele maakonnas. Okupatsioonigaegsed vallavalitsused saadeti laiali. Töörahva poole pöörduiti üleskutsega abi osutamiseks nõukogude organite loomisel kohtadel.

14. detsembril toimuski Võru Linna ja Maakonna Täitevkomitee koosolek. Nii linna kui ka maakonna täitevkomitee juurde moodustati administratiiv-, toitlustus-, rahvahariduse, rahaasjanduse, majandus-, põllumajanduse, hoolekande ja töö osakond. Juba esimestel koosolekutel asusid täitevkomiteed korraldama toitlustus- ja hindade ning muid töörahva olukorra parandamisega seoses olevaid küsimusi. Samuti asuti äride ja tööstuste natsionaliseerimisele.¹

19. detsembril ilmus «Võru Linna ja Kreisi Täidesaatva Komitee Teataja» esimene number, milles kirjutati: «Kõik mõisad, metsad, põllud on Eestimaa piirides töörahva päralt.»

Kõikjal koondus töötav rahvas nõukogude võimu ümber, kes vabastas töörahva kurnamisest ja kaitses tema huve kõigil aladel.

Kõrvuti mõisate natsionaliseerimisega teostati kontrolli selle üle, kuidas üksiktalupidajad käituvad maatöölisega.

24. detsembrist alustas tegevust Eesti Töörahva Kommuuni siseasjade valitsus, kelle peamiseks ülesandeks jäi

---

¹ Vt. EKP Keskkomitee arhiiv, fond 28, nim. 28-1, toimik 645, lehed 1-4.

valla, alevi, maakonna ja linna täitevkomiteede töö juhendamise ja nende instrueerimine.

10. jaanuari 1919. aasta ringkirjaga määras siseasjade valitsus maakondade täitevkomiteede koosseisu 8-liikmeliseks: esimees, sekretär, administratiiv-, rahvamajanduse, haridus-, ühiskondliku kindlustuse, sõjaväe- ja finantsosakonna juhatajad.¹

Siseasjade valitsuse süsteemi kuulusid ka Eesti Tööraha Kommuuni juures loodud palkade ja kontrrevolutsiooniga võitlemise komisjonid. Narva kontrrevolutsiooniga võitlemise komisjoni juhtis vana revolutsionäär, Lenini isiklikus kaitses teeninud kommunist Oskar Ellek, kelle aktiivse töö tulemusena paljastati mitmed kontrrevolutsioonilised, Nõukogude-vastased vandenõud.

Nõukogude asutuste töö juhtimiseks andis Eesti Tööraha Kommuuni Siseasjade Valitsus välja 28. detsembrist 1918 kuni 13. märtsini 1919 kakskümmend kolm mitmesugust määrust ja juhendit.²

Täitevkomiteed loodi ka Tartu- ja Valgamaal ning Viljandi- ja Pärnumaa vabastatud osades. Samuti pandi tööle nõukogud kõigis vabastatud valdades.

Nõukogude asutuste paremaks juhtimiseks asus siseasjade valitsus 9. jaanuaril 1919 Tartusse, kuna see linn asus toleleks ajaks vabastatud territooriumi keskuses. Kuid seal oli ta sunnitud juba 14. jaanuaril valgete pealetungi tõttu lahkuma. Kuni jaanuari lõpuni töötas siseasjade valitsus Võrus, kust ta 31. jaanuaril oli valgete lignemisel sunnitud siirduma Pihkvasse.

Nõukogude võimu taastamise hõlbustamiseks Lõuna-Eestis moodustas Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu Era-korralise Eesti Tööraha Täitevkomitee, kes esotsas Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu liikme Johannes Mäega pidas 20. jaanuaril 1919 oma esimese koosoleku Valgas.³

Kuid Valga vallutati juba 1. veebruaril valgete vägede poolt, keda juhatas Soome kindral Wetzer.

¹ Vt. EKP Keskkomitee arhiiv, fond 28, nim. 28-1, toimik 60, leht 39.

² Vt. sealsamas, toimik 64, leht 19.

³ Vt. sealsamas, toimik 3, leht 1.

4. EESTI TÖÖRAHVA KOMMUUNI TEGEVUS MAAKÜSIMUSE ALAL

Ühe raskema ja keerulisema küsimusena seisis noore nõukogude võimu ees maaküsimus. Selle õigest lahendamisest olenes töötavate talupoegade ja maaproletariaadi laiade hulkade suhtumine nõukogude võimusse, sellest olenes ka töölisklassi ja talurahva liidu tugevus.

Eesti Töörahma Kommuuni Nõukogu seisukoht maaküsimuses väljendus tema poolt välja antud dekreetides ja juhendites.

5. detsembril 1918 väljaantud dekreedis mainiti: «Endiste sellekohaste dekreetide muutmiseks ja täiendamiseks ning kuni lähemate korralduste avaldamiseni otsustab Eesti Töörahma Kommuuni Nõukogu:

1. Kõik mõisad tuleb rahva omanduseks võtta.

2. Seda toimetavad mõisa töörahma komiteed, mis kõigi mõisatööliste üleüldise koosoleku poolt valitud ja 3—5 liikmest koos seisavad.»¹

Mõni kuu hiljem avaldatud juhendis selgitati, et «vähe- maks majanduslikeks üksuseks maal on põllumajandus- lised (mõisa- ja külakommuunad) kommuunad».²

Eesti Töörahma Kommuuni Nõukogu ja ka mõningate Eestimaa Kommunistliku Partei juhtivate seltsimeeste seisukoht oli tollal maaküsimuses järgmine: maa kuulutati natsionaliseerituks — kogu rahva omanduseks. Mõisad muudeti kommuunideks ja nende juhtimine anti mõisatööliste poolt valitud mõisakomitee kätte, kes koos ringkonna põllumajanduse instruktoriga pidid hoolitsema mõisa õige ning otstarbeka majandamise eest. Mõisa (kommuuni) paremaks juhtimiseks võis mõisakomitee palgata vastava eriharidusega instruktori-agronoomi.

Eespool mainitud põhimõtteid maaküsimuses asus Eesti Töörahma Kommuuni Nõukogu ellu viima.

Mõisate ülevõtmiseks ja maaküsimuse korraldamiseks saatis keskvalitsus kohtadele abiks ka punaarmee- laste ja madruste gruppe. Eesti Töörahma Kommuuni Nõukogu oma koosolekul 5. detsembril otsustas naabervabariikidest välja kutsuda kõiki eestlasi, kes on võimelised kaasa aitama

¹ Eesti Töörahma Kommuuni Nõukogu dekreedid, määrused ja teadaanded nr. 1, Petrograd, 1919, lk. 7.

² Sealsamas, nr. 2, lk. 7.

maaküsimuse lahendamisel ning selle teostamisel koh-tadel.

Esimeste ülevõetud mõisatena 4. detsembril märgitakse Narva maakonnas Väike- ja Suur-Soldinot jt. Vaatamata rinde lähedusele, oli 12. detsembriks Narva maakonnas juba 14 mõisat üle võetud.

Töötavad hulgad aitasid kõikjal kaasa nõukogude võimu sisseseadmisel ja mõisate ülevõtmisel. Repniku küla elanike koosoleku resolutsioonis mainitakse: «Meie peame oma pühaks kohuseks viimase veretilgani kättevõidetud vaba-dusi kaitsta, igasuguste kallaletungide eest, meie timukate ja igasuguste nurjatute eest, kes siiaaani meie verevae-vast elasid ja meie üle irvitasid.

Maa ja vabrikud töörahvale! Surm Eesti kodanluse valge-kaartlaste salkadele! Elagu Eesti töörahva valitsus! Elagu Venemaa Föderatiivne Nõukogude Vabariik ja tema juhid!»¹

Paljudes mõisates olid sakslased ja valged teinud «puhta töö». Nii märgitakse Kukruse mõisa ülevõtmise aktis: «Sügiskünnid on kündmata jäetud. Rukis on mõisast saks-laste poolt ära viidud. Valged tahtsid n. ö. viimast ära korjata, aga mõisa töömehed hakkasid vastu ja ei täitnud nende käske. Tööhobuseid nad viisid väevõimul ära 21, vankreid 9.»²

Rohtla mõisa ülevõtmise aktis on öeldud: «Valgekaardi poolt vilja ära viidud umbes 200—250 puuda ja kõik peksu-masina rihmad, peale selle 14 hobust ja vankrit.»³

Sakslased ja valgekaartlased laastasid ära ning riisusid paljaks ka paljud teised mõisad.

Valitud mõisakomiteed võtsid üle rida mõisaid ka Viru-maal, Tartumaal ja mujal. Ainult 18. detsembrist 1918 kuni 2. jaanuarini 1919 võeti Virumaal üle 23 mõisat. Võru maakonnas jõuti natsionaliseerida üle 30 mõisa.

Hõlpsamaks juhtimiseks jaotas Eesti Töörahva Kom-muuni põllumajanduse osakonna kolleegium maakonnad jaoskondadeks. Nii loodi Narva maakonnas 5, Viru maa-konnas 8, Tartu maakonnas 16 ja Võru maakonnas 8 jaos-konda. Jaoskonda, mis maa-alalt võrdus umbes kihelkon-

¹ «Eesti Kütiiväe Teataja», nr. 2, 1919.

² EKP Keskkomitee arhiiv, fond 28, nim. 28-1, toimik 607, leht 15.

³ Sealsamas.

nale, määrati 1 kuni 3 organisaatorit-instruktorit. Jaoskond jagunes ringkondadeks (vald), mis oli ühe põllumajanduse instruktori tegevusrajooniks. Organisaatori-instruktori ülesandeks oli organiseerida vallanõukogusid, mõisakomiteid, juhtida kohalikku poliitilist elu ning jälgida, kuidas viiakse ellu keskvalitsuse dekreete ja määrusi.

Sõjategevuseks vajalike mobilisatsioonide ja rekvireerimiste juures arvestas Eesti Tööraha Kommuuni valitsus põllumajanduse hädavajalikke tarvidusi. Nii oli ette nähtud, et hobuste rekvireerimisel jäetakse mõisatesse iga 10 tessatini kohta üks hobune. Neis mõisates, kus olid mingisugused tööstused, lubati jätta hobune 8 tessatini kohta. Taludes, kus olid head põllumaad, lubati jätta hobune iga 8 tessatini kohta, halbade maade puhul aga iga 5 tessatini kohta. Üksikute väikemaapidamiste tarbeks lubati jätta hobune isegi 2 tessatini kohta. Kalameestele jäeti hobune iga nooda või muu püügiriista teenindamiseks.

Kariloomadest jäeti rekvireerimata kõik registreeritud suguloomad. Samuti jäeti iga 5 tessatini põllumaa kohta 1 lehm või selle asemel 6 lammast või 2 siga. Kui lehmad moodustasid perekonna peamise ülalpidamisallika, siis lubati jätta vastavalt perekonna suurusele ka 2 lehma.

Tööraha ühiseks varanduseks kuulutati ka kõik metsad ja valmistootatud metsamaterjalid, mille omavoliline maharaiumine ja äratarvitamine oli rangelt keelatud. Metsade heakorra järelevalve jäi vastavate tööraha saadikute nõukogude hooleks, kes pidid riigile kuuluvast metsast eraldama igale majapidamisele vajaliku osa kütte- ja tarbepuidu tagavarade soetamiseks.

Vaatamata sõjaolukorrale arvestas nõukogude võim igati põllul töötajate vajadusi. Kaotati rendimaksimine ja kustutati põllupidajate tsariaegsed võlad, mida aga kodanlik valitsus asus hiljem sisse nõudma.

Nagu teame, on maaküsimuse õige lahendamine töölisklassi ja talurahva tugeva liidu tekkimise peamiseks aluseks. Sellest oleneb, kas töötavate talupoegade suured hulgad astuvad koos töölisklassiga otsustavalt võitlusareenile ning on valmis kandma kõiki raskusi ühiste sihtide elluviimise eest.

Kahjuks tegi Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu maaküsimuse lahendamisel tollal tõsiseid vigu.

«Eestis, kus kõik parem põllumaa suurtesse majanduslikesse üksustesse (mõisatesse) koondatud, oleks maajagamine veel suurem kuritöö sotsialismi vastu kui tööstusasutuste õhkulaskmine.»¹ kirjutas Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu esimees J. Anvelt.

Ilmselt ei arvestanud siin Anvelt ega teised Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu liikmed kapitalismilt sotsialismile ülemineku perioodi iseärasusi. Nende iseärasuste arvestamine aga on eriti oluline talurahva kaasatõmbamiseks sotsialismi ülesehitamisel. Muidugi oleks tulnud organiseerida majanduslikult eesrindlikest mõisatest ja teistest suurmajapidamistest teatud arv näidissettevõtteid. Kuid sealjuures unustati, et suur osa maaelanikest Eestis olid kas maata või vähese maaga inimesed, kes ootasid nõukogude võimult maa saamist. «Relvastatud ülestõusu, teise revolutsiooni, Oktoobrirevolutsiooni tekkimine tõestab selgesti,» rääkis V. I. Lenin II Ülevenemaalisel Nõukogude Kongressil, «et maa tuleb anda talupoegade kätte.»²

Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu aga ei jaganud põllutööliste ja talurahva kehvale kihtidele vastavat osa mõisnike ja kulakute maid, ei kuulutanud selgelt ja kindlalt, et kehvikute ning keskmike maaomandus jääb puutumata.

Ainult isiklike kogemuste, kannatliku selgitus- ja organiseerimistööga, aga mitte sundabinõudega, võis talurahvast veenda ühismajapidamise eesrindlikkuses. V. I. Lenin rääkis I Ülevenemaalisel Maaosakondade, Kehvikute Komiteede ja Kommuunide Kongressil 1918. aasta detsembris: «Ja on iseendast arusaadav, et selline pööre, üleminek talupoegade individuaalsetelt väikemajapidamistelt ühismajapidamisele nõuab pikka aega, et seda mingil juhul ei saa teostada otsekohe.»³ Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu ja ka Eestimaa Kommunistliku Partei juhtivad töötajad ei suutnud seda Lenini põhimõtet kohandada konkreetsele olukorrale ega seda marksistlikult ellu viia.

Kui Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu oleks viinud läbi teatud osa mõisamaade ja teiste suurmajandite kiire

¹ J. Anvelt, Tööraha võimuvalitsuse kindlustamisest, Petrograd, 1919, lk. 32.

² V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., Tallinn, 1954, lk. 229.

³ Sealsamas, 28. kd., Tallinn, 1955, lk. 312.

tasuta jaotamise maata talupoegade ja väikemaapidajate vahel, varustades neid sealjuures vajaliku inventariga, oleks nõukogude võim võitnud kümneid tuhandeid uusi kindlaid poolehoidjaid ning see oleks märgatavalt tõstnud vabatahtlike arvu Eesti kütipolkudes. Maaküsimuse ebaõige lahendamine osutus kommuuni kaotuse üheks põhjuseks, seda enam, et samal ajal kodanlik ajutine valitsus reklameeris laialt mõisamaa klassisõjast osavõtjatele jaotamise lubadusi.

Võib märkida, et samasugused vead maaküsimuses leidsid tollal aset ka mitmes teises naabervabariigis ning siin ei saa süüdistada ainult Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu. Taoliste vigade esinemine oli tol ajajärgul üldine nähe.¹

5. TÖÖSTUSE, TRANSPORDI JA RAHANDUSE KORRALDAMINE

Tähtsaks küsimuseks nõukogude korra taastamisel oli Saksa vägede ja valgekaardi salkade poolt taganemisel purustatud tööstusettevõtete ja transpordi kordaseadmine.

Punaarmee poolt vabastatud territooriumil asus umbes $\frac{1}{3}$ Eesti tööstusest. Nagu teada, ruineerus Eesti tööstus saksa okupatsiooni ajal, peaaegu täielikult. Koos okupantidega põgenevad vabrikandid laastasid tööstusettevõtteid aga täielikult paljaks. Selle tulemusena jäid tööraha valitsusele sageli ainult tühjad vabrikuruumid.

Ometi lasti vabrikud ja tehased jälle käiku.

Tööliste algatusel võeti juba 1. detsembril 1918 arvele kõik Narva Kreenholmi tehastes asuvad valmis- ja toormaterjalid ning koostati nende kohta nimekiri. 2. detsembril toimus Narva Kalevi Manufaktuuri tööliste üldkoosolek vabrikukomitee valimiseks. Ühel häälel valiti vabrikukomiteesse 14 kommunisti ja nende poolehoidjat. 6. detsembril palus Kreenholmi Manufaktuuri Töölisvanemate Nõukogu vabrikut natsionaliseerida, tuues ette, et vabrik oli jäetud omanike poolt saatuse hoolde ning oli majanduslikult väga raskes olukorras.

12. detsembril avaldaski Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu dekreedid, millega «Kreenholmi vabrik ühes kogu varandusega, mõisate ja metsadega, mis Eesti piirides»,

¹ Vt. A. I. Mikojan, Kõne NLKP XX kongressil, Tallinn, 1956. lk. 34.

kuulutati natsionaliseerituks. 23. detsembril, pärast vastavaid ettevalmistusi, kuulutati natsionaliseerituks Narva kalevi-, lina- ja malmivabrik.

Narva tekstiilitööstused olid suurimaiks ettevõteteks, mis kuulusid Eesti Tööraha Kommuunile.

Vaatamata sõjaolukorra raskustele pühendas Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu suurt tähelepanu tööstuse arendamisele ja tööliste olukorra parandamisele. Nii kulutas Nõukogude Eesti Valitsus 1. jaanuariks 1919 ainuüksi Narvas asuvate vabrikute finantseerimiseks 1 375 774 rubla. See summa kulus peamiselt Narva vabrikute korrastamiseks ning tööliste paljaks. Peale selle krediteeriti Narva Linna Täidesaatvat Komiteed 485 137 rublaga.

Tööstusettevõtete natsionaliseerimine leidis aset ka maakondades.

Kohe pärast Rakvere vabastamist avaldasid «Sakala» nahavabriku töölised, et nad tahavad pühendada kogu oma jõu nõukogude korra tugevdamisele ning teatasid oma valmisolekust alustada tööd. Rakveres lasti tööliste poolt valitud komiteede juhtimisel käiku veel tärglisevabrik (13 töölisega), Kunda-Arro elektriijaam (42 töölisega) ja lukksepatöökoda (6 töölisega). Linaketramise vabriku taastamisele asus 28 töölist. Kunda ja Aseri tehased olid valgete poolt niivõrd laastatud, et kommuuni organid ei suutnudki neid selle lühikese ajaga käiku lasta.¹

Tartus jõuti natsionaliseerida ja käiku lasta nahavabrik (40 töölisega), põllutööriistade, laevade parandustöökoda, vildivabrik, kondijahu jahvatamise vabrik ja 2 mööblitöökoda. Telefonivabrikus organiseeriti relvade parandamise töökoda.² Kõigis neis ettevõtteis viidi läbi töölistekomiteede valimised.

Võrus lasti käiku linna elektriijaam, lauavabrik, trükitöökoda. Räpinas alustas tööd paberivabrik.³

Koos tööstuse organiseerimisega asus Kommuuni valitsus korraldama transporti. 1. detsembril peeti Narvas raudteel töötavate kommunistide koosolek, kus otsustati tervendada koosseisu ning valida kollektiivide juhid. Edaspidi otsustati kokku kutsuda kõigi Eesti Tööraha Kommuuni

¹ Vt. EKP Keskkomitee arhiiv, fond 28, nim. 28-1, toimik 358, leht 1—2.

² Vt. sealsamas, leht 3.

³ Vt. sealsamas, leht 4.

raudteil töötavate kommunistide nõupidamine, et aidata aktiivselt kaasa transpordiolude parandamisele. Transpordi taastamisel osutasid vennalikku abi Vene NFSV töötajad, kes saatsid Eesti raudteede korrastamiseks ja juhtimiseks kogunud kaadrit.

27. detsembril avaldas Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu dekreedid pagasiveo ja sõidupiletite müügi korralduse kohta raudteel. Dekreedid kohaselt võeti vastu pagasi kuni 6 puuda. Haigetel, vanadel ja väikeste lastega reisijail lubati sõita tavalise hinnaga magamisvagnites.

Ainuüksi 1918. aasta detsembris kulutati Eesti Tööraha Kommuuni valduses olevate raudteede korraldamiseks ja käigushoidmiseks 153 724 rubla. Posti ja telegraafi korraldamiseks eraldati panga kaudu samal ajavahemikul 38 250 rubla.

Eesti Tööraha Kommuuni Majandusvalitsusel, kes juhtis nii tööstust kui transporti, oli ka mereasjanduse osakond, kes korraldas lootside ja tuletornide teenistust. Mereasjanduse osakonnale kuulusid ka mõned jõelaevad, nagu «Flora», «London», «Narva» ja «Pavel».¹

22. detsembril võttis Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu vastu otsuse vahetada esindajaid Vene NFSV Rahvamajanduse Valitsusega.

4. jaanuaril 1919 leidsidki aset läbirääkimised Vene NFSV rahvamajanduse komissari L. Krassiniga, mille sihiks oli majandusliku läbikäimise elavamaks muutmine. Samuti arutati ka põlevkivi töötlemise küsimusi.² Kui võtta arvesse sõjaolukorda ja asjaolu, et nõukogude kord sai Narvas ja Võrus püsida ainult 50 päeva, Tartus veidi üle 20 päeva, siis on selge, et ei suudetud taastada ja käiku lasta kogu lõhutud tööstust ja transporti.

Kuid vaatamata lühikesele tegevusajale ja tehnilise kaadri vähesusele suutis Kommuuni valduses olev tööstus toota mõningaid hädavajalikke saadusi. Narva tekstiilitööstus andis frondile tarvilikku sidematerjali, presentide, kotte jm.³ Tekstiilitooteid kasutati ka vahetuskaubana Ukrainast saadud produktide vastu.

Pärast Eestist evakueerumist suudeti Eesti Tööraha

¹ Vt. EKP Keskkomitee arhiiv, fond 28, nim. 28-1, toimik 405, leht 15.

² Vt. sealsamas, toimik 27, leht 4.

³ Vt. sealsamas, toimik 292, lehed 1—5.

Kommuuni Nõukogu algatusel Petrogradis käiku lasta pre-
sendivabrik, mis tootis peamiselt frondi vajadusteks.

Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu asus korraldama ka rahandusküsimusi. Eesti Tööraha Kommuuni Pank alustas tegevust Narvas 10. detsembril 1918. Koos iseseis-
vuse tunnustamisega võimaldas vene rahvas eesti tööta-
jatele oma riikluse ülesehitamiseks ka 10 miljoni rublalise
laenu, mille 16. detsembril andis Eesti Tööraha Kom-
muunile üle Vene NFSV Rahvapank.

Eesti Tööraha Kommuuni Panga kaudu tasuti ka sõja-
väe tarbeks ostetud toiduainete eest.

Eesti Tööraha Kommuuni Majandusvalitsus andis välja
määruse, mille kohaselt «kõik Eesti Tööraha Kommuuni
valitsuse- ja natsionaliseeritud asutused on kohustatud
oma raha E. Kommuunapangas hoidma». Määruse koha-
selt omas ainult pank õiguse eelmainitud asutuste välja-
minekuid tasuda vastavalt Eesti Tööraha Kommuuni Nõu-
kogu poolt kinnitatud eelarvele. Linnade piirkonnast väl-
jaspool asuvate asutuste kohta valmistati ette eri määruse
väljaandmist.

Kommuuni pangas vajaliku krediidi avamiseks tuli asu-
tustel saata omad eelarved keskrahvamajanduse osakonda,
kus nad koos Eesti Tööraha Kommuuni Kontrollvalitsuse
esindajaga läbi vaadati. Pärast eelarve kinnitamist, Eesti
Tööraha Kommuuni Nõukogu poolt avatigi asutusele või
ettevõttele pangas vastav krediit. Sama teed pidid oma
kohalike nõukogude kaudu käima ka maakondades ja val-
dades asuvad ettevõtted ning asutused.

Nii osutus kommuuni pank tsentraliseeritud organiks,
mille kaudu kõik ettevõtted ja asutused oma majanduslikke
operatsioone toimetasid.

28. detsembril kuulutati välja dekreet ühtlase 500 rublase
elatusraha kehtestamisest kuus kõigile kommuuni maa
ning linna ettevõtete ja asutuste töölistele, ametnikele ja
sõjaväelastele. Elatusraha väljamaksmist teostati Eesti
Tööraha Kommuuni Panga kaudu.

Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu väliendas ühtlase
elamisraha sisseseadmisega tahet «koodanlist palgamaks-
misviisi ära kaotada», kuid sattus sellise korraldusega kõi-
kide töö võrdsustamisele, mis oli muidugi ekslik. Marksist-
lik-leninlik teooria õpetab, et kommunismi esimesel astmel
kehtib põhimõte: «Igaühelt tema võimete kohaselt, igaühele
tema töö järgi», mis täiesti eitab kõigile ühesuguse tasu

maksmist, arvestamata eriala, töö kvaliteeti ja hulka. Selline tasu maksmise süsteem võimaldas loodritel elada ausate töötajate arvel ning kutsus juba tol ajal töötajate hulgas esile rahulolematust.

6. HARIDUSE JA KULTUURI NING TERVISHOIU ARENDAMINE

Saksa okupatsioonivõimud takistasid igati koolide tegevust ja püüdsid sealt välja tõrjuda eesti keelt, et nii kergemini saksastada kogu eesti rahvast.

Juba oma esimestest taaskehtestamise päevadest peale hakkas nõukogude võim hoolitsema õppiva noorsoo eest.

Koolides korraldati jälle õppetöö emakeeles. Selleks loodi Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu 8. detsembri koosolekul tööliskirjanik Lilienbachi juhtimisel eriline komisjon keeleküsimumste arutamiseks ning lahendamiseks.¹

Narva maakonnas alustas juba detsembri esimestel päevadel haridusosakonna juhataja K. Raadiku juhtimisel tööd üle 60 kooli. Samuti rakendati tööle kõik Narva linnas asuvad koolid.² Koolides kaotati usuõpetuse tunnid ning pandi maksma uued, nõukogude õppekavad.

Nagu nähtub dokumentidest, tegeles Eesti Tööraha Kommuuni asjaajamise osakond juba 2. detsembril Narva linna koolidele küttepuude, petrooleumi, üüriraha ja õpetajate palgaraha muretsemisega.³

Koolide töölerakendamine nõudis suurt organiseerimistööd ja tohutuid pingutusi, sest paljud koolimajad olid sõjatules hävinenud või lõhnutud, õppevahendid kaduma läinud. Oli suur puudus õppejõududest.

Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu juurde loodi kultuuri ja hariduse valitsus, maakonna, linna- ja valla täitevkomiteede juurde rahvahariduse osakonnad ning kõikides koolides algas õppetöö. Suurem osa õpetajaist jäid kohtadele ning aitasid nõukogude võimul hariduselu korraldada. Erandi moodustas ainult Tartu ülikool, kust olid lahkunud kõik Saksa okupatsioonivõimu poolt ametisse pandud professorid.

¹ Vt. EKP Keskkomitee arhiiv, fond 28, nim. 28-1, toimik 2, leht 21.

² Vt. sealsamas, toimik 610, lehed 4 ja 6.

³ Vt. sealsamas, toimik 59, leht 1.

Varsti pärast Võru vabastamist, 17. detsembril, toimus seal maakondlik õpetajate konverents, kus arutati abinõusid koolitöö paremaks korraldamiseks.

Alustasid tööd ka tööliste klubid, raamatukogud, lugemistoad ja lektoriumid. Hoogsat tegevust arendas Kreenholmi Manufaktuuri klubi, kus töölisel vaatasid oma ise-tegevuskollektiivi ettekandes näidendit «Töölisasula». Tartu «Vanemuise» teatri kollektiiv avaldas soovi, et teater võetaks töörahva kultuurharidusvõrku.

Kultuuri ja hariduse valitsuse juures avati kirjastuse osakond, mille toimetust asus juhatama töölikirjanik Lilienbach. Alates 7. veebruarist kuni 24. aprillini 1919. aastal määrati kirjastuse osakonna vajadusteks 737 488 rubla.¹

Eesti keeles ilmus rida marksismi-leninismi klassikute töid. Anti välja ajalehti, nagu «Eesti Kütiväe Teataja», milles avaldati Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu dekreedide ja määrusi, «Edasi», «Tööline». Peale eelnimetatute ilmus rida ajalehti maakondades. Tavaliselt jagati ajalehti töörahva hulgas hinnata.

Ajalehed aitasid kaasa nõukogude korra kindlustamisele, avaldades töötajate kirju ja ettepanekuid ning innustades masse võitlusele nõukogude võimu põhimõtete elluviimisel. Ajalehes «Tööline» oli eri veerg pealkirjaga «Meie vead», kus töötavad hulgad võisid paljastada ja kritiseerida nõukogude asutustes töötavate ametnike vigu ning aktiivselt võidelda bürokratismi vastu.

Riikliku kaitse alla võeti kõik kultuuri- ja muinsusväärtused. Avaldatud määruses öeldi: «Linna, valla ja alevite töörahva nõukogude täidesaatvad komiteed on kohustatud kõiki abinõusid tarvitusele võtma, et mahajäetud mõisates, taludes ja majades kultuuriajaloolised ja kunstiväärtuslikud asjad kohalikkude nõukogude poolt kokku kogutaks ja alal hoitaks, kuni sellekohase ülemaalse korralduseni.»² «Need varad, mida meie vaprad seltsimehed punaväelased nüüd oma verrega töörahvate võidavad, on tuhandeaastase töörahva kultuuri töövili.»³ mainiti teises Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu teadaandes.

¹ Vt. EKP Keskkomitee arhiiv, fond 28, nim. 28-1, toimik 461, leht 4.

² Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu dekreedid, määrused ja teadaanded nr. 1, lk. 24.

³ Vt. sealsamas. lk. 18.

Eesti Tööraha Kommuuni kunstikaitse toimkonna komissariks määrati kunstnik Jaan Koort.

Kultuuri ja hariduse valitsuse juhtimisel korraldati kaadri ettevalmistamiseks rida kursusi ja koosolekuid.

Hoolitseti ka rindevõitlejate kultuurse teenindamise eest. Rindevõitlejatele korraldati sageli kontserte, loenguid ja muid ettekandeid. Üheks aktiivsemaks esinejaks kõikjal oli kunstnik-revolutsionäär Eduard Sõrmus, kes pühendas oma talendi ja südamlikud selgitussõnad alati tööraha vabastamisele. 1919. aasta 8. aprillil, esinedes kontserdiga Petseri rindelõigus võitlejate ees, pöördus ta üleskutsega valge-Eesti soldatite poole ulatada käsi läbi rindejoone ja ühisel jõul vabastada Eesti igasugustest kurnajatest. «Ma pöoran Sinu poole, Eesti noorsugu,» kirjutas Sõrmus, «kes noor on, sel on vaimustust kõige suure ja kõrge vastu! Eesti töölised, Eesti noorsugu! Olge tervitatud! Head jällenägemist kommunistlikus Eestis!»¹

Üheks olulisemaks momendiks eesti tööraha kultuurilise arengu ajaloos oli Eesti Tööraha Kommuuni ülikooli asutamine Petrogradis 1919. aasta märtsis.

Kuna ülikool komplekteeriti kuulajatega tööraha esinda-jaist, kellel kapitalistliku korra tingimustes puudus võimalus hariduse saamiseks, siis kandis Eesti Tööraha Kommuuni ülikooli esimene aste üldharidusliku kooli iseloomu, kuhu võis astuda iga 16-aastane kirjaoskaja kodanik. Esimene aste valmistab kuulajaid ette üleminekuks teisele ehk teaduslik-tehnilisele astmele, kus õppeaeg kestis 2 aastat.

Polütehnilise osakonna teise astme edukalt lõpetanud omasid oma eriala instruktori kutseõiguse. Pedagoogika osakonna lõpetanud said töökooli esimese astme õpetaja õigused.

Kolmas aste, kus oli ette nähtud samuti 2-aastane õppeaeg, valmistab kuulajaid ette juba iseseisvate teaduslikule tööle.²

Õppimine ülikoolis oli tasuta ja kuulajaile maksti stipendiumi. Ülikoolile anti pidevat toetust. Nii väljastati ülikoo-

¹ Vt. EKP Keskkomitee arhiiv, fond 28, nim. 28-1, toimik 550, leht 22.

² Vt. Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu dekreedid, määrused ja teadaanded nr. 2, lk. 16—18.

lile kommuuni pangast 1919. aastal 31. märtsist kuni 20. juulini 428 450 rubla.¹

Eesti Tööraha Kommuuni ülikool muutus eesti rahva proletaarsete kaadrite ettevalmistamise sepikojaks, kuhu töörahas saatis oma paremaid poegi ja tütreid.

Iseloomustava näitena võiks siin tuua ühe Viljandi küti-polgu sõduri, moonamehe poja avalduse Eesti Tööraha Kommuuni ülikooli astumiseks. «Ma tahaksin heameelega sellest uue riigi loomisest ja ka ülesehitamisest tegelikult osa võtta, aga kahjuks on mu silmaring selleks väike.»² Selliselt motiveeris töömees, kes kuulus Narva vabastajate hulka ja kes võttis osa ka järgnevatest lahingutest nõukogude korra eest, oma soovi tööraha ülikooli astumiseks.

Nõukogude korra taaskehtestamise esimestest päevadest alates püüdsid Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu ja tema allasutused korraldada hoolekande ja tervishoiu küsimust, mis oli saksa okupatsiooni ajal täiesti unarusse jäetud.

Oma esimesel koosolekul Narva raekojas 29. novembril otsustas Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu anda abi sõja läbi kannatada saanud töörahvale. Samuti olid hoolekande ja tervishoiu küsimused üheks esimesteks päevakorraküsimisteks maakondade ja linnade täitevkomiteede koosolekuil.

Oma teisel koosolekul arutas Narva Linna Täitevkomitee sotsiaalse abi andmise küsimust. Sellele küsimusele pöörasid suurt tähelepanu ka täitevkomitee osakonnad. Narva linnas kulutati toetuste andmiseks töötajatele 1918. aasta detsembris üle 20 000 rubla.³ 25. detsembril kutsuti Narvas tervishoiu toimkonna poolt kokku nõupidamine, kus arutati epideemiate ja üldse nakkushaiguste vastu võitlemise abi-nõusid. Otsustati asuda haiglate laiendamisele, sisseseade ja tervishoiupersonali leidmisele.

Ka Virumaa Täitevkomitee organiseeris juba esimestel päevadel pärast Rakvere vabastamist sotsiaalse hoolekande ja tervishoiu osakonna. Osakond organiseeris kiiresti haigla ja varustas selle hädavajaliku sisseseadega ning komplek-

¹ Vt. EKP Keskkomitee arhiiv, fond 28, nim. 28-1, toimik 461, leht 3.

² Vt. EKP Keskkomitee arhiiv, fond 28, nim. 28-1, toimik 448, leht 35.

³ Vt. sealsamas, toimik 262, leht 8.

teeris meditsiinilise personali. Organiseeriti vanadekodu. Osutati abi okupatsioonivõimu vanglaist vabanenuile.

Nagu mujal, nii tunti ka Viru maakonnas suurt puudust kvalifitseeritud meditsiinilise personali järele. Neljateistkümne arstijaoskonna kohta oli kolm arsti, kaks velskrit, üks haigla ja kaks apteeki. Ei olnud ühtegi sünnitusmaja.¹

Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu osutas töörahvale toetust ka pärast kommuuni taganemist Eestist. Nii anti kommuuni panga kaudu 1919. aastal ainult aprillikuul toetust punaväelaste perekondadele üle 180 000 rubla ning teistele sõjapõgenikele üle 80 000 rubla suuruses summas.²

7. EESTI TÖÖRAHVA KOMMUUNI AJALOO LINE TÄHTSUS

Eesti kodanlusel õnnestus inglise-ameerika imperialistide, balti parunite ja vene valgekaartlaste kaasabil 1919. aasta alguseks kontsentreerida Eesti territooriumile märkimisväärsed sõjalised jõud. Jaanuari esimestel päevadel alustasid need kontrevolutsioonilised väed üldpealetungi.

Eesti Tööraha Kommuun, kes ei olnud veel tegelikult läbi viinud üldmobilisatsiooni ega omanud sõjalisi reserve, ja arvuliselt väiksemaks jäänud ning laialipaisatud töötajate hulgad kodanluse tagalas, keda, tingituna üldisest olukorrast, ei saanud vajalikul määral toetada ka vene proletariaat, ei suutnud vastu seista sellele rahvusvahelise imperialismi ja eesti kodanluse poolt organiseeritud jõule ning olid sunnitud taganema. 9. jaanuaril vallutasid valged Tapa, selle nii tähtsa raudteesõlme.

10. jaanuaril avaldas Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu töörahvale üleskutse, kus ta järjekordselt paljastas kodanliku ajutise valitsuse rahvavaenulikku poliitikat, kes tööraha mahasurumiseks kutsus Eesti territooriumile välismaiseid kontrevolutsioonilisi vägesid. Inglise laevastiku ja balti parunite kõrval ka «Soome lihunikud on Eestisse jõudnud», öeldi üleskutses. «Igaüks, kes on valmis eesti töölisi tapma, on ajutise valitsuse truim liitlane...

¹ Vt. EKP Keskkomitee arhiiv, fond 28, nim. 28-1, toimik 771, leht 3.

² Vt. sealsamas, toimik 275, leht 1.

Igaüks, kes tõesti tahab, et Eesti vabaneks, peab appi tulema, mitte sõnadega, vaid tegudega... Kõik töörahvas sõjariistul!»

Valgekaardi ülekaalukate jõudude pealetungil ei õnnestunud Eesti Töörahva Kommuuni Nõukogul aga töörahvast vajalikult mobiliseerida ning tal tuli peatselt Eesti territooriumilt lahkuda.

19. jaanuaril 1919 vallutasid valged Narva.

Kontrrevolutsiooniliste vägede lõunarinnet toodi juhatama Soome kindral Wetzer. 31. jaanuaril langes Petseri ning päev hiljem Valga ja Võru.

Nõukogude võim, kui mitte arvestada mõningaid Lõuna-Eesti valdu, oli Eestis kukutatud.

Suurem töötavate talupoegade ülestõus Eesti kodanliku valitsuse vastu leidis aset küll veel 1919. aasta veebruaris Saare- ja Muhemaal, kus ülestõusnud püüdsid kehtestada nõukogude võimu, kuid hambuni relvastatud karistussalkadega suutis kodanlus ülestõusu maha suruda. Vaatamata kaotusele oli Saaremaa ülestõus eesti kodanlusele ja tema välismaistele peremeestele tugevaks hoobiks.¹ Veebruarimärtsis lõunarindel toimunud Punaarmee edu ja Saaremaa ülestõusu mõjul oli kodanlus sunnitud kiiruga läbi viima rüütelkonna mõisate riigistamise, et maa andmise lubadusega meelitada enda poole osa töötavaid talupoegi. Ülestõus vähendas survet ka Eesti punastele kütipolkudele ning nõrgendas igati kodanluse tagalat, kuid selleks ajaks oli kodanlus suutnud välisimperialistide abiga koondada Eesti territooriumile juba märkimisväärseid kontrrevolutsioonilisi jõude, kes surusid veriselt maha töörahva revolutsioonilise liikumise.

Töölisklassi ja tema avangardi — kommunistliku partei vastu võeti tarvitusele ranged terroriabinõud. Tuhandeid eesti töörahva aktiivsemaid esindajaid heideti vanglatesse ja koonduslaagritesse.

Eesti Töörahva Kommuuni Nõukogu arvates oli taganemine ajutine ning ta lootis mõne kuu jooksul Eestit uuesti vabastada, seepärast jätkas ta oma tegevust Nõukogude Venemaa pinnal.

Tingituna valgete liginemisest Narvale otsustas Eesti Töörahva Kommuuni Nõukogu oma 13. jaanuaril peetud

¹ Vt. A. Sunila, Saaremaa töörahva ülestõus 1919. aastal, Tallinn, 1954.

koosolekul evakueerida valitsusasutused Võrru, kuhu väljuti üle Pihkva, kuna raudteeliin Narva—Tapa—Tartu oli juba valgete poolt läbi lõigatud.

Oma järjekordse koosoleku pidaski Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu 26. jaanuaril Võrus, kuid valgete liginemise tõttu oli ta sunnitud ka sealt lahkuma ning 4. veebruaril koosoleku protokoll märgib asukohana juba Läti Nõukogude Vabariigi territooriumi — Marienburgi.

Järgmine Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu koosoleku peeti 5. veebruaril Pihkvas, mis jäi Eesti Nõukogude valitsuse asukohaks kuni 19. veebruarini.

9. veebruaril võttis Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu vastu otsuse nimetada esindajaks Vene NFSV valitsuse juurde eesti töörahvale oma revolutsioonilise tegevuse tõttu hästituntud kommunist Ivan Rabtšinski. Samuti otsustati määrata esindajad Ukraina ja Põhja Kommuuni Nõukogude ning Soome Kommunistliku Partei Keskkomitee juurde. Juba varem töötas 9-liikmeline Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu esindus Läti sotsialistliku valitsuse juures, kus anti välja ka eestikeelset ajalehte «Punane Hommik».

Esindajate määramised sotsialistlike naabervabariikide juurde tõendasid Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu kavatsust nõukogude korda Eestis peatselt taastada.

Märtsi algul kolis Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu Luugasse, kuhu ta jäi kuni 17. maini.

Valgete pealetungi eest taganesid Eestist välja peale punaste kütipolkude ja äsja mobiliseeritute veel sajad sõjapõgenikud, kellele eest hoolitsemine langes kommuuni asutuste õlgadele. Samuti korraldas Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu rahvuslikke kütipolke, kontsentreerides neid ühte diviisi.

Nagu selgub Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu Jamburgi esinduse aruandest, lahkus ainuüksi Narvast koos Punaarmeelega umbes 400 registreeritud sõjapõgenikku, neist 186 meest, 167 naist ja 70 last.¹

Nende abistamiseks korraldas esindus tasuta lõunasööke ja andis rahalist toetust. Töövõimetutele ja haavatutele maksti 375 rubla kuus, teistele alates 14 aastast 150 rubla. Samuti maksti välja töölistele Narvas saamata jäänud palgad 62 000 rubla ulatuses. Töövõimelisi kodanikke suunati

¹ Vt. EKP Keskkomitee arhiiv, fond 28, nim. 28-1, toimik 32, lehed 19—20.

tööle ümbruskonna tööstus- ja põllumajandusettevõttesse; asutati ka oma õmblustöökoda, avati söökla jne. Vene NFSV valitsuse lahkkel vastutulekul anti Eesti Tööraha Kommuuni käsutusse 4 Luuga ümbruses asuvat mõisat kõigi hoonete ja inventariga, mis märgatavalt kergendas sõjapõgenike olukorda.

Evakueerunute seas korraldati loenguid, varustati neid tasuta raamatute ja ajalehtedega. Paljud astusid vabatahtlikena Eesti punastesse kütipolkudesse, mis vahepeal olid diviisiks formeeritud. Osa evakueeritud tegutses ümbruskonnas agitaatoritena, aidates kaasa nõukogude korra kindlustamisele.

Eesti diviisi ja Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu ümber koondunud töötajate paremaks varustamiseks saadeti 1919. aasta kevadel Ukrainasse ja teistesse Lõuna-Venemaa rajoonidesse komisjon produktide kokkuostmiseks.

5. märtsil avati Petrogradis kolmenädalased agitaatorite kursused. Samuti korraldas Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu põllumajanduse ja teiste spetsialistide ettevalmistamiseks kursusi ja loenguid.

Ungari sotsialistlik valitsus tegi 1919. aasta aprillis rahuõlmimise ettepaneku Eesti kodanlikule valitsusele Vene NFSV valitsusega. Nagu teada, käis tollal Eesti territooriumil kontrrevolutsiooniliste vägede pidev koondamine sissetungiks Nõukogude Venemaale. Omalt poolt teatas Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu, et ta toetab rahuõlmimist, kui kodanlik ajutine valitsus täidaks järgmised nõuded:

1. Vabastaks poliitilised vangid.
2. Teostaks koosoleku-, sõna- ja trükivabaduse.
3. Annaks suurmajapidamised, mõisad ja vabrikud töötava rahva komiteede kätte.
4. Saadaks Eestist välja kõik välismaised sõjalised jõud.
5. Pärast rahuõlmimist demobiliseeriks sõjaväe.¹

Eesti kodanlik valitsus, välismaiste imperialistide truu liitlane, ei reageerinud rahuettepanekule ning jätkas interventsiooni läbiviimist. Ta andis Eesti territooriumi Nõukogude-vastaseks sõjaplatsdarmiks ja eesti rahva odavaks kahurilihaks välismaistele imperialistidele.

¹ Vt. EKP Keskkomitee arhiiv, fond 28, nim. 28-1, toimik 561, leht 103.

Vaatamata valgele terrorile ei lõpetanud tööliklass revolutsioonilist võitlust ka valge-Eesti tagalas.

1. maid kutsus kommunistlik partei tähistama uute protestidega kodanliku valitsuse vastu. «Maha kodanlik vabariik! Elagu Eesti Tööraha Kommuun!» — hüüdis sel puhul väljalastud «Kommunisti» lendleht. Tallinna töotajad alustasid üldist streiki, mis väljendas protesti välismaiste imperialistide ja Eesti kodanluse poolt läbiviidava Nõukogude Venemaa vastase interventsiooni vastu.

Kuid kodanlusel läks korda välisimperialistide abiga tööraha revolutsioonilist võitlust maha suruda. Maikuu lõpuks lämmatati rahvusvahelise kontrrevolutsiooni pealetungiga nõukogude kord ka Lätis.

Arvestades, et Eesti territoorium oli muutunud Nõukogude-vastaseks sõjaplatsumik, kuhu olid koondatud suured kontrrevolutsioonilised jõud, püstitas kommunistlik partei ülesande viia Eesti territoorium ja rahvas välja Nõukogude-vastasest interventsioonisõjast.

Eesti tööraha ajutisele kaotusele aitasid kaasa ka kommuuni nõukogu poolt tehtud vead, mis leidsid teravat kriitikat juba 1919. aasta kevadel Luugas toimunud Eesti kommunistide konverentsil.

Kommuuni nõukogu üheks olulisemaks veaks oli juba eespool käsitletud ebaõige maaküsimuse lahendamine.

Küllaldase energiaga ei teostanud Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu töötavate hulkade mobiliseerimist, nende otsest ja kiiret kaasatõmbamist relvastatud võitlusele nõukogude korra taaskehtestamise eest.

18. detsembril avaldas Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu dekreedid kavatsesest üldisest mobilisatsioonist, mille tegelikult läbiviijaks määrati sõjaväevalitsus. Kuid sõjaväevalitsus jättis selle olulise dekreedid elluviimise hiljaks. Nii oli Narva maakonnas mobiliseerimise läbiviimine määratud alles 13. ja 14. jaanuarile, millal Eesti Tööraha Kommuuni asutused linnast juba evakueerusid. Tartu, Valga ja Viljandi maakonnas kordus see viga uuesti. Mobiliseeritudid kohustati küll ilmuma Valka, kuid ka sinna jõudsid nad alles siis, kui Punaarmee osad olid sunnitud linna maha jätma. Seega jäi kodanliku ajutise valitsuse käsutusse tuhandeid sõjaväeteenistuseks kõlblikke mehi, keda ta suutis väljakohtute hirmuga ja maa-andmise lubadustega panna enda eest võitlema. Enam-vähem normaalsemalt suudeti mobili-

satsioon teostada Võrumaal, kust mobiliseeritud toimetati Pihkva ja moodustati neist tagavarapolk.¹

Võib öelda, et sõjaväevalitsus ei tegutsenud küllaldase aktiivsuse ja otsustavusega töötavate hulkade relvastamisel ning nende võitluse kaasa tõmbamisel.

Sõjaväevalitsuse juhataja J. Anvelt püüdis seda aeglustamist põhjendada väitega, et «enne peab uus valitsus hulkade silmis teatud püsivuse omandama»². J. Anveldi seisukoht muidugi ei olnud õige. Selles avaldus töötavate hulkade aktiivsuse ja osatähtsuse alahindamine revolutsioonilises võitluses. Tööraha aeglane relvastamine ja mobiliseerimine osutuski üheks kommuuni kaotust põhjustavaks momendiks, sest eesti punased kütipolgud jäid põhiliselt ilma reservideta. Ka ei jätkanud Punaarmee väeosad pärast Narva vabastamist kohe edasitungi, vaid kaotasid palju päevi, mille jooksul eesti kodanlus suutis end organiseerida ja kaubelda endale välisabi.

Vähe tähelepanu osutas Nõukogude Eesti valitsus rahvusküsimusele. Ta ei selgitanud küllaldaselt töötavatele hulkadele, et Vene proletariaadi abi eesti tööliklassile oli suunatud eesti rahva tõelise iseseisvuse saavutamiseks nii riiklikus kui rahvuslikus elus ning et sellel ei olnud midagi ühist endise tsaari-Venemaa koloniaalpoliitikaga. Nõukogude võimu internatsionaalsuse deklareerimisega oleks pidanud eriti esile tõstma, et ainult nõukogude võimu tingimustes võivad rahvad, vaatamata oma väiksusele, saavutada rahvusliku õitsengu ning vabaneda senisest rahvuslikust rõhumisest.

Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu ei pühendanud ka vajalikku tähelepanu keskmiku kaasatõmbamisele, vaid püüdis tugineda maal peamiselt ainult palgatöölisele, vaatamata sellele, et samal ajal Nõukogude Venemaal hakati juba looma liitu kesktalupojaga.

Suurt pahameelt kutsus usklige seas esile Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu dekreet, millega suleti kirikud ja palvemajad ning nõuti kõigi usutunnistuste pappide kohest lahkumist maalt.

Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu alahindas ametiühingute osa ja endiste spetsialistide kaasatõmbamist nõukogude korra ülesehitamisele.

¹ Vt. EKP Keskkomitee arhiiv, fond 28, nim. 28, toimik 561, leht 97.

² «Proletaarne Revolutsioon Eestis», nr. 1. 1927. lk. 7.

Operatiivselt allusid Eestis võitlevad väed 7 armee juhtkonnale, kellel ei olnud Eesti Tööraha Kommuuni Nõukoguga vajalikku tihedat sidet. Nõrgalt oli organiseeritud eesti töötajate hulgas ka poliitiline selgitustöö. Eestimaa Kommunistlikul Parteil töötas üks keskkomitee põranda-all Tallinnas, kuna teine asus legaalselt Narvas; kahe keskuse vahel puudus vajalik kiire operatiivne side.

Kõik need ja rida teisi põhjusi tingisid eesti tööraha ajutise kaotuse.

5. juunil 1919 toimus Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu (Rahvakomissaride Nõukogu) ja Venemaa pinnal asuva partei keskkomitee ühine koosolek Dno jaamas, kus võeti vastu otsus asuda Eesti Tööraha Kommuuni asutuste likvideerimisele.

19. juulil avaldas põrandaalune kommunistliku partei Eesti Keskkomitee Tallinnas manifesti, kus ta selgitas, et töörahavastases klassisõjas on kodanlus saanud suuri abijõude ning teatas Eesti Tööraha Kommuuni likvideerimisest.

«Sõda, mis kodanlus enesekaitseks algas,» öeldi manifestis, «on temale saanud võimsaks abinõuks, et töörahvast kõita käsist ja jalust. Üleüldised sunduslikud mobilisatsioonid on suure osa töörahvast painutanud kasarmu sõjaväelise distsipliini alla. Kõiki tööraha klassivõitluse avaldusi rammestab sõjaseaduse ja sõjaväljakohtute luupainajalik surve. Nõndanimetatud riigikaitse nimel saadab kodanlus korda lugematuid vägivalla- ja häbitegusid tööraha vastu... Käesolevaks silmapilguks on Eesti tööraha klassivõitlus iseäranis raskesse seisukorda pandud lisaks veel seeläbi, et kodanluse salakavalus on Eestimaa ümbritsenud põhjast ja idast — vene valgetega, lõunast — saksa ja läti valgetega.»¹ Edasi teatati manifestis, et Eesti Tööraha Kommuuni valitsus oli sunnitud rahvusvaheliste kontrrevolutsiooniliste jõudude pealetungi tõttu taganema Nõukogude Venemaa pinnale ja arvestades poliitilist olukorda, loeb end likvideerituks.

«Tehes seda otsust kutsume meie teid, seltsimehed,» öeldi manifestis, «üles revolutsioonilise võitluse jätkamisele mitmekordse jõuga! Sellest pühast mässuleegist, mis iga

---

¹ V. Kingissepp, Võitlus ameerika-inglise imperialistide ja nende käsilaste vastu, Tallinn, 1953, lk. 49.

proletaarlase hinges lõkendab, tõusku hävitav tuli, mis kodanliku Eesti maapinnalt pühib ja töörahva vabastab!»¹

Ühel ajal Eesti Tööraha Kommuuni likvideerimise teadaandmisega kutsuti manifestis eesti töörahvast üles võitluse tugevdamiseks rahu sõlmimise eest Nõukogude Venemaaga. «Tööraha rahunõudmisel on tugev vastarind,» öeldi manifestis, «ülemaaailmse kontrrevolutsiooni staap Pariisis — liitriikide konverents, mida variserid «rahu» konverentsiks nimetavad, Koltšaki «Põhja-Lääne» väed, valged väed Lätimaal, kõik papist kindralid, ohvitseridest sõjakuked, kroonuvargad, marodöörid ja spekulandid, papid ja parunid ja kodanluse jõukamad ja teadlikult kontrrevolutsioonilised kihid Eestis. Seepärast on võitlus rahu eest — sõda vene, saksa, läti, eesti valgete vastu!»²

7. augustil pidas Eesti Tööraha Kommuuni Rahvakomissaride Nõukogu Staraja Russas oma viimase koosoleku, kus ta otsustas kõik rahalised ja muud väärtused ning asjaajamise anda üle Eestimaa Kommunistliku Partei Venemaa Büroole.

Vaatamata lühikesele kestvusele oli Eesti Tööraha Kommuuni periood üks kangelaslikumaid ajajärke eesti töörahva klassivõitluse ajaloos.

Kommunistlik partei, omades eesti töörahva hulkade kindlat toetust, suutis viia relvastatud võitlusse nõukogude korra taaskehtestamise eest Eestis eesotsas töölikklassiga tuhandeid töötavaid talupoegi ja intelligentsi esindajaid. See võitlus tugevdas ja karastas eesti töörahvast, arendas edasi tema klassiteadvust ning andis talle kogemusi edaspidiseks võitluseks enda vabastamise eest. Võitluse käigus selgusid kõige paremini klassivastuolud ja paljastusid töörahva vastased.

«Eesti Nõukogude Vabariik kadus küll silmapiirilt rahvusvaheliste mõrtsukate käe läbi, kuid surnud pole ta mitte. Ta elab tuhandete ja sadade tuhandete eesti tööliste südames edasi ja tema poolehoidjate arv kasvab iga päevaga...» märgiti 1919. aasta augustis Petrogradis toimunud partei eesti sektsioonide ühise kongressi resolutsioonis.

Vene proletariaadi toetusel, leninliku kommunistliku par-

¹ V. Kingissepp. Võitlus ameerika-inglise imperialistide ja nende käsilaste vastu. Tallinn, 1953, lk. 50—51.

² Sealsamas, lk. 51.

tei juhtimisel löid eesti töötajad kommuuni näol oma suveräänse, sõltumatu rahvusliku riigi, mis ühendas kümneid tuhandeid töörahva liikmeid.

Eesti Tööraha Kommuuni loomine ja tegevus tõestas praktiliselt, et eesti töörahvas on kommunistliku partei juhtimisel võimeline looma ja valitsema riiki, kus inimesed on vabastatud igasugusest kurnamisest.

Eesti Tööraha Kommuun valmistas ette kogenenud kvalifitseeritud kaadreid, kes aitasid eesti rahval lõplikult vabaneda kapitalismi ikkest ning taaskehtestada nõukogude võimu Eestis.

Oma võitlusega aitasid eesti töölisel ja talupojal kaitsta noort Nõukogude Venemaad imperialismi ühendatud jõudude kallaletungi eest. «Kõik surveabinõud — rahanduslik, toitlusalane, sõjaline — lasti käiku,» ütles V. I. Lenin, «et sundida Eestit, Soomet ja kahtlemata ka Lätit, Leedut ning Poolat, sundida kogu seda riikide tsükli astuma meie vastu. Judenitši poolt Petrogradi vastu ettevõetud viimase sõjakäigu ajalugu näitas lõplikult, et see Entente'i sõjapidamise teine meetod on nurjunud. Pole mingit kahtlust, et kõige vähemast Soome abist või — natuke rohkem — Eesti abist oleks olnud küllalt, et otsustada Petrogradi saatus. Pole mingit kahtlust, et Entente, olles olukorra tähtsusest teadlik, võttis kõik jõud kokku, et saavutada seda abi, kuid ometi sai ta lüüa.»¹ Nõukogude võimu püsimine Venemaal tiivustas aga eesti rahva revolutsioonilist võitlust.

Kõigi nõukogude rahvaste ja esmajoones vene rahva vennaliku abiga vabanesid eesti töötajad 1940. aastal kapitalistlikust ikkest ja taastasid oma kodumaal lõplikult nõukogude võimu.

---

¹ V. I. Lenin, Teosed, 30. kd., Tallinn, 1954, lk. 151.

SISUKORD

Eessõna	3
1. Organiseerimistöö Eesti vabastamiseks saksa okupantidest	4
2. Eesti Tööraha Kommuuni väljakuulutamise ja tema esimesed korraldused	10
3. Sõjaväevalitsuse tegevusest ja nõukogude loomisest kohtadel	21
4. Eesti Tööraha Kommuuni tegevus maaküsimuse alal	26
5. Tööstuse, transpordi ja rahanduse korraldamine	31
6. Hariduse ja kultuuri ning tervishoiu arendamine	35
7. Eesti Tööraha Kommuuni ajalooline tähtsus	39

Тайгро Юло Якович
ЭСТЛЯНСКАЯ ТРУДОВАЯ КОММУНА
На эстонском языке

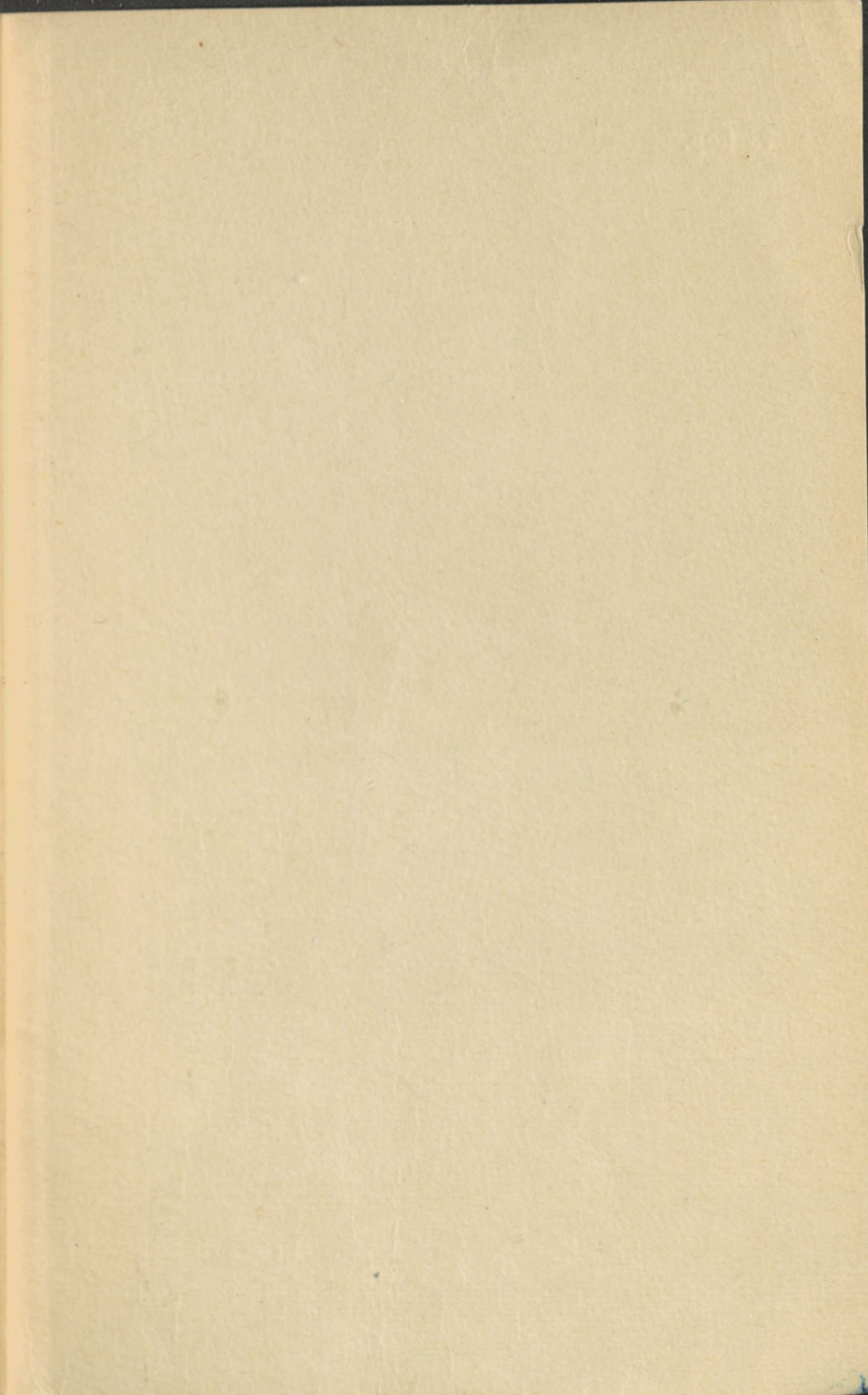
Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе 10

*

Toimetaja V. Vaikjärv
Tehniline toimetaja I. Vahtre
Korrektorid M. Sepp ja S. Kõiv

Ladumisele antud 7. XII 1956. Trükkimisele antud
24. I 1957. Paber 54×84, 1/16. Trükipoognaid 3. For-
maadile 60×92 kohaldatud trükipoognaid 2,46. Arvu-
tuspoognaid 2,71. Trükiarv 2000. MB 00846. Tellimise
nr. 2785. Trükikoda „Pioneer“, Tartu, Kastani tn. 38.

Hind 75 kop.

75 kop.

A
17346

5227758

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00522775 8